

**naše
planine**

II-12 1964

»The Mountains«
Review of the Alpine Association of Croatia
»Nos Montagnes«
Revue de la Fédération Alpine Croate
»Le nostre Montagne«
Rivista della Federazione Alpina Croata
»Unsere Berge«
Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

Izдавач: Planinarski savez Hrvatske
Glavni i odgovorni urednik: Dr Željko Poljak,
Zagreb, Cesarčeva 5 II.

Redakcioni odbor: ing. Lota Arch, prof.
dr Vladimir Blašković, prof. Srećko Božičević i
prof. dr Mihajlo Pražić

Adresa uredništva: »Naše planine«, Zagreb,
Gajeva 2a, telefon 37-316

Izlazi u šest dvobroja godišnje. Godišnja pretplata za pojedince iznosi 600 dinara,
a za kolektive i ustanove 1200 dinara. Cijena pojedinačnom dvobroju 150 dinara.
Pretplate se šalju čekom na Planinarski savez Hrvatske Zagreb (za »Naše planine«)
na tekući račun 400-608-231-181. Tisak: Radionice Grafičkog školskog centra, Zagreb

GOD. XVI STUDENI—PROSINAC 1964 BR. 11—12

SADRŽAJ

M. Salkić: Nevolje s Ličkom Plješevicom	241
Dr. Ž. Poljak: Naši sveučilišni profesori kao planinari	247
R. Kovačević: Lenjin i planinarstvo	255
V. Kahle: Moj prvi »prvenstveni«	258
Prof. dr M. Pražić: Planinarenje u staroj dobi s medicinskog stanovišta	261
I. Ott: Veliki Snežnik	265
S. Gilić: Smjer »HPD 90« u zapadnoj stijeni Kleka	274
B. Budislavljević: Na Bjelolasici 1864.	275
Dr I. Lipovščak: Osorčica	279
V. Oštrić: Neke novije staze u Kamniškim Alpama	282
Vijesti	283
Prilog: S. Gilić-Z. Smerke: Naši alpinisti na Mont Blancu	

MEHMED SALKIĆ, Bihać

Nevolje sa Ličkom Plješevicom

Zamisao da se izvrši pohod grebenom Plješevice rodila se prije pet godina. Zahvaljujući čvrstoj želji i volji četvorice drugova članova planinarskog društva »Plješivica« iz Bihaća, ta zamisao se ostvarila 20. kolovoza 1964. godine. Vrijeme je bilo nestabilno i promjenljivo. Učesnici izleta bili su Mumin Adrović, Ferid Dervišević, Josip Čačulović i ja. Prosječna starost učesnika bila je 45 godina. Na pripremnom sastanku smo odlučili da se ide, pa makar i kiša bila. Osvanuo je 20. kolovoz. Grupa je spremna za pokret. Oprema: šator, osam komada čebadi, durbin, fotoaparat, čuture i suha hrana za 3 dana. Vrijeme oblačno. Vrh Gole Plješevice u magli. To grupu ne ometa. Krećemo na autobusnu stanicu, kako bi se prebacili od Bihaća do Pribroja. Na pijaci u Bihaću kupujemo jednu veću lubenicu i nosimo je sa sobom. Drug Adrović se javlja da će nositi lubenicu do Pribroja, a mi dalje na Plješevicu poredimce.

Konačno polazimo, stižemo u Priboj u 9 sati. Iskravamo se iz autobusa. Putnici nas nekako čudno gledaju, kuda ćemo na ovakom vremenu. Jedan od putnika kaže, da je to vrlo lijepo i da bi on želio da postane planinar. Nije iz Bihaća, već iz nekog drugog mesta. Predložio sam da se malo odmorimo kod vode i da se što pojede prije polaska na marš. Svi rado prihvatiše moj predlog i krenusmo do korita sa česmom i vrlo hladnom vodom u neposrednoj blizini ceste. Tu smo se odmorili jedan sat, malo založili i na posljeku zaklasmo lubenicu na prijedlog Feridov, te je svu pojedosmo da je nebi morali nositi. Krenusmo u planinu starom markacijom prema Goloj Plješevici. Usput nailazimo na maline i jagode. Po koju i uberemo. Vrijeme se malo poboljšava. Ukaza se i sunce.

Na jednoj ravnici na putu naiđosmo na svježi trag medvjeda. To nas malo iznenadi, ali mi bez ikakve bojazni idemo dalje. Tako stigosmo i na livade ispod Gole Plješevice. Vrijeme se pogorša, magla se navuče, i poče grmjeti. Odmorismo nekoliko minuta i nastavimo upon na Golu Plješevicu. Na vrhu jak vjetar. Poče pomalo i kiša. Mumin ode do vojske da traži vode, a mi se sklonismo u zavjetrinu pod jednu stijenu. Tu se presvukosmo, jer smo bili znojni. Stiže i Mumin sa vojnikom i podoficirom. Donesoše vode. Podoficir nas upita, kuda idemo i od kuda smo, te nas legitimira. Kaže, da je takav red. Ferid nije imao legitimacije. Kaže,

da mu je ostala kod kuće. Imao je samo planinarsku legitimaciju, koja mu je poslužila umjesto osobne. Podoficir se s nama upoznao. Imena mu nisam zapamtio. Kaže da je iz Zagreba i da se također bavi planinarnstvom. Inače, vrlo simpatičan čovjek. Tu smo ručali, a oko nas je hodao vojnički pas. Davali smo mu hrane. Vojnik nas je ponudio, da nam donese još vode. Mi mo to prihvatali i natočili pune čutunice, jer znamo da će nam glave valjati s obzirom da grebenom Plješevice nema vode. Tu smo se odmorili oko jedan sat, oprostili se sa novim prijateljima i krenuli naprijed.

Tako smo išli izvjesno vrijeme po golom terenu, kada smo se spustili u jednu dolinu, a zatim kroz gustu šikaru uspon nastavili dalje. Skakućemo s kamena na kamen. Noć se približava. Mumin i Josip idu naprijed i malo poodkučili. Ferid za njima, a ja najzadnji. Tako sam idući primijetio da sam izgubio džemper. Spustio sam naprtnjaču na kamen i rekao Feridu da sam izgubio džemper i da ga idem tražiti, a on da me pričeka. Tako je i bilo. Tražio sam ga pola sata, ali ga pronaći nisam mogao. Vratio sam se, podigao naprtnjaču i sa Feridom nastavio dalje. Mumin i Josip su otišli naprijed da traže mjesto za prenoćište, jer je već mrak bio, a magla se navukla. Konačno smo i nas dvojica stigli. Mumin i Josip su pronašli mjesto za noćenje na nekoj strmoj livadići uz šumu. Odmah smo se svih dali na posao. Jedni su ravnali teren cepinom, a drugi sjekli travu da bi je podmetnuli pod šator. Naložili smo veliku logorsku vatru, ali preblizu šatora. Duvaо je jak vjetar i to baš prema šatoru. U maršu smo se oznojili, pa smo imali mokru odjeću. Da bi to sve osušili, postavili smo veće drvo ispred vatre i tako odjeću poredali da se suši. Nismo mnogo pazili, a kako je duvaо vjetar, iskra je zapalila moje kratke hlače. Srećom da sam to primijetio i odmah sam počeo gasiti požar. Moji saputnici su mi se počeli smijati.

Noć hladna, vjetar fijuće, magla se navukla, mi se poredali oko vatre i grijemo se. Kad smo se ogrijali, večerali smo. Vatra je bila velika. Njih trojica su legli, a ja sam ostao da gasim vatru, jer je prijetila opasnost da se šator zapali. Zvao sam i njih da mi pomognu gasiti. Oni to neće da čuju, kažu da nije potrebno. Ja sam bio u pidžami, pa sam je zamazao gaseći vatru. Rastjerao sam velike komade ugaraka u travu, ali sam ipak imao muke dok sam vatru toliko pogasio, da sam bio siguran da se neće dogoditi nikakav požar. Poslije obavljenog posla otišao sam i ja leći. Moja grupa je bila zaspala, ali su se probudili kad sam ušao pod šator. U zraku visoko čuju se avioni. Jedan od njih kaže, bit će sutra lijepo vrijeme. E pa, ako je tako, onda ćemo biti sretni. Ne prođe malo, a moji drugovi zaspše ko zaklani, jer su umorni, a ja i pored toga što sam također bio umoran, nisam mogao zaspasti, tek negdje do poslije ponoći. Inače ja sam osjetljiv na san. I najmanja sitnica mi smeta. Zavidim im kako dobro spavaju, a ja se mučim i prevrćem čas na lijevu, čas na desnu stranu. Za mene je ova noć bila vrlo duga. I poslije, kad sam zaspao, nekoliko puta sam se budio i izlazio.

Ustali smo u šest sati. Ja odlučih da odem potražiti moj džemper, jer mi vrag neda mira, a bogami i hladno je bez njega. Mumin i Ferid mi kažu da ne idem, jer ovako rano mogu me sresti medvjedi u magli. I pored toga sam ipak čvrsto odlučio da idem. Mumin reče, neka ide i Joso sa mnom. Joso reče da ide. Pođosmo. Bila je rosa i magla. U putu smo

pokvasili cipele i hlače. Tako smo od mjesta noćenja otišli sat hoda tražeći džemper, ali ga našli nismo. Vjerujem, da smo išli još malo niz šikaru, da bi ga našli. Po povratku smo doručkovali, spakovali šator i ostalu opremu, te krenuli naprijed grebenom Plješevice.

Dan je bio vedar i sunčan. Bilo je 8 sati kad smo krenuli. Pogled lijep na sve strane. Vidi se Liika i Velebit, Osječenica, Klekovača, Grmeč, Šator, Bosanska Krajina itd. Durbin je u potpunosti došao do izražaja. Usput slikanje. Na jednoj stijeni našli smo u kamenom udubljenju oko pola litre vode — kišnice. Popili smo je svu. To nam je bilo vrlo draga, jer smo bili žedni, a u čuturicama smo imali vrlo malo vode. Dolje lijevo oko Pršinih uvala čuje se zvuk motornih pila, kojima radnici obaraju stabla. Kadkad se čuje i glas čobana tamo na ličkoj strani, kao i zvono ovaca. Nailazimo na šumske livadice i proplanke, po kojima su divlji

Plješevica:
Lovačka kuća na Du-
gim Lukama

krmci čudo napravili. Izrovali su svu zemlju kao da je orao plug. Na više mjesta je i medo prevrtao veće kamenje i tražio mrave i crve. Put je težak, na nekim mjestima teško prohodan od guste šikare i zakržljalog drveća. Pravimo kraće odmore. Išli smo dalje i u 12 sati sjeli na jednu malu livadicu ispod neke velike stijene. Tu smo ručali. Inače, apetit slab. Razlog je nestošica vode a i umor.

Pri kraju samog ručka, Mumin reče, da je Ferid sakrio moj džemper, da ga je našao i nije htio kazati nikome. Pomislim, možda i jest, ko zna, jer on voli da podvaljuje u putu. Meni je tako ranije dva puta u naprtnjaču stavio kamen i ja sam ga podugo nosio dok sam to primijetio. Znao je i stvar sakriti, pa tek nakon dužeg vremena donijeti i reći: izvoli druže! Velika je to šaljivčina. Mumin reče, treba mu premetnuti ruksak. On se naljuti, ali poče istrpavati svoj ruksak. Potpuno ga isprazni i stvarno: u njemu nema mojeg džempera. Dakle, bila je to Muminova šala na račun mog izgubljenog džempera.

Najstariji član našeg pohoda, Ferid, nosio je sa sobom neki stari kišobran. Nije imao pelerine ili kišne kabanice, a uplašio se da će biti kiša, pa ga ponio. Nek'mu bude. Ipak je to nama bilo smiješno. Na račun kišobrana izbjigale su šale. Poslije ručka, Mumin je neprimjetno uzeo

Feridov kišobran i bacio ga u grm. Ferid to nije znao. Krenuli smo dalje. Ja sam tu šalu primijetio. Bilo mi je žao, pa sam upitao Ferida, gdje mu je kišobran. Mumin dobaci: Što si mu kazao, trebalo je daleko poodmaći pa mu onda reći. Tako bi on svoj rekvizit napustio. Feridu to ne bi drago. Povrati se on i pronađe kišobran. Idemo dalje.

Obuzela nas velika žđ, jer je sunce upeklo. Tako Ferid reče: Gdje li je ona moja flaša, da malo pinem vode. Ja mu rečem: »Štedi vodu, daleko je cilj, tek ćemo sjutra stići. On navalio, da mu je izvadim iz naprtnjače, da će je samo malo poljubiti.

Idući dalje nađosmo na velike stijene. Moramo preko njih, jer drugog puta nema, strmo je na obje strane. Tu su došle do izražaja naše peňačke vrline. Kad smo se uzverali, uslijedilo je i spuštanje. Bogami, bješe poteško prijeći, jer nas je teret pritisnuo, znoj obuzeo, a pripeklo sunce. Zatim nailazimo na šikaru. Mora se na koljenima ići nekoliko metara. Prebrodismo i nju. Idući dalje prema Škipini, našao sam opet malo vode u kamenu, svega jedna čašica. Popio sam je. Nama je velika radost bila kad bi našli malo vode. Izgleda da je došao kraj i Feridovom kišobranu. Zgulio je platno, a žice i štap bacio. Platno je podmećao pod remen naprtnjače da bi ga manje žuljala. Opstala mala šala na račun kišobranu.

Približavamo se vrhu Škipine. Drago nam je. Njih trojica okrenuše malo ulijevo, a ja desno. Ubrzo nađem poskoka, umalo ne stadoh na njega. Malo sam se uplašio. Sunčao se na kamenu. Odmah je nestao. Ja i Ferid se opet sastasmo. Često viće: čekaj, kuda si prošao, i slično. Inače, svaki put kad god smo malo odmorili, tražio je od mene da mu podignem naprtnjaču na leđa. Šta ćeš, star čovjek, 63 godine. Ja sam mu uvijek tu uslugu učinio. Kasnije se Mumin počeo malo buniti što mu podižem ranac: Neka ga sam diže, valja izdržati, moj Feridu. Ferid veli: Neka neka, sve će biti dobro: sustao sam mnogo, tu nema šale.

Sator nam je bio problem, jer smo i bez njega preopterećeni. Ferid star i ne slaže se da ga uopće nosi. Ja bolešljiv i dosta slab, pa sam ga vrlo malo nosio. Radi toga su sator najviše nosili Mumin i Joso. Žao mi je, ali šta se može, kad tako ovaj put mora biti i drugog izlaza nema.

Konačno stigosmo i na vrh Škipine i začas se spustisemo na oveću livadu, te sjedosmo na neki put u hladovinu. Raskomotismo se, popismo malo vode i nastavismo se odmarati. Ja sam u šali predložio: kako bi bilo, drugovi, da odustanemo od dalnjeg marša s obzirom da nema vode, da smo pneumorni, i da dogodine nastavimo sa Škipine do Tisovog vrha. Ferid to rado prihvati, ali Mumin i Joso se uopće ne slažu, da se odustaje od marša. Moji saputnici su mislili da je moj predlog bio ozbiljan i počeli ozbiljno diskutirati. Međutim moj prijedlog je bio tek mala šala, jer i ja volim da završimo naš marš. Na godinu, ko li živ, ko li mrtav. Predložio sam da se malo spustimo dolje do neke lokve i da uzmem vode, da se napijemo i da tu malo pojedemo. Rado prihvatiše moj prijedlog i za 10 minuta se spustisemo prema uvalama do lokve. Dosta je mutna i nema puno vode, ali je za nas dragocjena. Napunili smo naše čuturice, napili se i malo pojeli, te odmah krenuli dalje.

Tako stižemo na šumske livade ispod vrha Žestikovac. Odlučili smo da tu konačimo. Pronašli smo mjesto u zavjetrini uz samu šumu i dali se na posao. Sator je ubrzo bio postavljen. Noć se približava. Gladni

smo. Vadimo hranu iz naših naprtnjača i večeramo. Ubrzo poslije večere njih trojica odoše na spavanje, a ja ostah da naložim vatu. Noć vedra, zvijezde sjaju, vjetar pomalo piri. Zašao sam malo u šumu da bi sakupio za vatu. Našao sam dosta suhovine i nastavio sa loženjem. I pored toga što sam imao suhog granja i papira, vatu sam poteško naložio zbog vjetra. Konačno sam je uspio naložiti, sjeo pored nje i grijao se, jer je noć bila pohladna. Slučajno pogledah na vrh Žestikovca i vidjeh veliko svjetlo, kao reflektor. To me je iznenadilo, jer se odmah nisam sjetio da je to mjesec. Noć je prekrasna. Zvijezde, mjesecina, tišina, ništa se ne čuje. Posjedio sam oko jedan sat vremena i otišao na spavanje. Moji drugovi spavaju dubokim snom. I ja sam ovu noć pričinio dobro spavao. Bilo je toplije, a i sam teren je kudikamo pogodniji i ravniji, nego onaj prošle noći.

Ustajanje u 5 sati. Dan će biti lijep, kako izgleda. Brzo sam se spre-mio i otišao posmatrati izlazak sunca. Bilo je to pravo uživanje. Kad smo se spakovali, malo smo doručkovali, a zatim nastavili marš tačno u 6 sati. Ubrzo dolazimo na kamenit teren i velik uspon. I po ovom te-renu su divlje svinje i medvjedi krstarili i rovali zemlju. Idemo dalje. Put je naporan, znojimo se. Odmaramo i nastavljamo dalje nizbrdo, za-tim uspon kroz šikaru i preko stijena. U čuturama vode nemamo. Žedni smo. Nigdje izvora nema. Ja sam usput koristio rosu sa lišća i trave. Često puta sam se saginjao i lizao list. Muka me natjerala i nije mi bilo teško saginjati se pod teretom. Čak sam se s rosom i malo rashlađivao i umivao lice. Kasnije smo našli malo vode u kamenom udubljenju. Za nas je ovo bilo više nego dragocjeno. Po nekoliko kapi smo popili i bilo nam je malo lakše.

Treći je dan marša, ipak smo umorni. Idući čujemo glas čobana, zvono ovaca i čurliku, ali dosta podaleko. Čuje se i lavez ovčarskih pasa. Kad smo tako prešli preko dva vrha, ubrzo smo se slučajno susreli sa čobanom i sa dva ovčarska psa. Čoban je čuvao veliko stado ovaca. Izne-nadilo ga je kad nas je ugledao. Visok je to Ličanin, plečat, crven, zdrav, ima preko 50 godina. Mi smo mu rekli ko smo i šta smo i kakav nam je cilj. Psi su oko nas letali. Dali smo im kruha. Jeli su pohlepno. Pitali smo Ličanina, ima li vode. Odgovorio nam je da nema i da je i sam žedan. Jutros je zaklao janje i pojao ga sa svojim drugovima, pa ga mori žed. Pitamo ga, da li ima gdje vode u blizini. Reče da nema, izuzev jedne lokve dolje na livadama, gdje su prošle godine bile kolibe, gdje su čo-bani čuvali volove i tu preko čitavog ljeta boravili i noćivali.

Krenusmo sa čobaninom prema bivšim stajama za volove. Livade nisu bile daleko, svega 15 minuta hoda. Dolazimo do bivših staja. U neposrednoj blizini nađosmo lokvu sa vrlo malo vode i to mlake od sunca. Ipak nam je dobro došlo. Dobro smo se napili. Mumin uze neko brvno, trenicu, položi je pored lokve, uze neku veliku šuplju stabljiku i tako stade piti vodu. Nasuli smo i naše čuturice, zatim se oprostili sa čobani-nom i krenuli prema Tisovom vrhu, koji nije bio daleko. Tako smo za dva dana prešli naporan put od Pribroja do Tisovog vrha i savladali greben Plješevice.

Na vrhu smo ručali i razgledali na sve strane. Pravo uživanje. Viđi-se i Bihać. Posmatrali smo durbinom, a najviše srednjovjekovnu Sokolačku kulu. Na vrhu smo se zadržali jedan sat. Poče se oblačiti i vjetar

duvati, a pomalo i kiša da pada. Mumin predloži da se ide dalje napred prema Donjem Lapcu. S tim predlogom se nismo složili. Ja sam predlagao da noćimo na Skočaju ili kod gradilišta planinarskog doma i da ujutro krenemo kući autobusom. No ovaj prijedlog nije prihvaćen, pa smo se uputili ravno u Bihać svojim kućama.

Pronašli smo nekakvu stazicu, ali nam se zagubila. Mumin i Joso odu naprijed. Naidosmo na veliku strminu. Ima i litica. Ja i Ferid potražismo lakši put. Bilo nam je mnogo dalje, ali i mnogo lakše. Sastali smo se tek na cesti, gdje smo se odmorili. Krenuli smo prema Dugim lukama i nailazili na lokve po cesti. Šuma velika, pretežno jela i bor. Stigli smo i na Duge luke, malo odmorili i nastavili put do gradilišta planinarskog doma u Skočajskoj dragi. Sad više nije bilo problema sa vodom. Izvora dosta, a i potok teče pored gradilišta. Tu smo se opet odmorili i večerali, a zatim produžili prema Bihaću. Taj dan smo prešli najduži put. U Bihać smo stigli oko 21 sat i 30 minuta.

Svi smo bili sretni i zadovoljni što nam se želja ispunila.

Naši sveučilišni profesori kao planinari

Naši planinari rado ističu činjenicu, da je Hrvatsko planinarsko društvo osnovano iste godine kada i Hrvatsko sveučilište i da je već među našim prvim sveučilišnim profesorima bilo dosta planinara i članova tek osnovanog HPD-a. Međutim, nitko do sada nije pokušao da tome pitanju posveti više truda i da preciznije utvrdi, tko se sve od sveučilišnih profesora u Hrvatskoj bavio planinarstvom i što su oni prije toga učinili u tido...

Zahvaljujući nekim sačuvanim popisima članova HPD-a, zatim nekim publikacijama kao što su npr. »Spomenica Hrvatskog planinskog družtva« iz 1884. godine, zatim »Planinarski vjesnik« koji je izlazio u zagrebačkom časopisu »Vijenac« (1910—1913), a naročito društveno glasilo HPD-a »Hrvatski planinar«, mogli smo doći do dosta pouzdanih podataka.

Traganje po literaturi i danas već prašnjavim arhivima, pokazalo se kao vrlo korisno i plodno: skupljeni podaci ne sumnjičivo svjedoče o dubokoj privrženosti nastavnog osoblja zagrebačkog sveučilišta prema planinskoj prirodi, a broj i postotak organiziranih planinara među njima upravo impresionira svojom veličinom.

Ovogodišnji jubilej, koji mi planinari slavimo istovremeno sa Zagrebačkim sveučilištem najbolja je prilika, da skupljene podatke objavimo da time još jednom istaknemo uske veze i uzajamnu korist znanosti i planinarstva.

Značajna je činjenica da je do osnutka Hrvatskog planinarskog društva došlo iste historijske 1874. godine, kada su osnovane i druge važne institucije u Zagrebu: Hrvatsko sveučilište, Hrvatski sokol i Zbor liječnika Hrvatske. Da to nije bila slučajnost, nego da su isti narodni ideali bili pokretačke sile u toj historijskoj godini, svjedoči podatak, da među njihovim osnivačima i prvim članovima nalazimo uglavnom uvijek ista imena. Bili su to odreda prvaci hrvatske nauke i kulture onoga doba, članovi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, liječnici, znanstveni radnici, književnici i drugi napredni pojedinci.

Cetiri dana prije osnutka Sveučilišta, dne 15. listopada 1874. sastala se u Zagrebu na poziv geologa Đure Pilara, kasnijeg sveučilišnog profesora i rektora, grupa uglednih ljudi, većinom intelektualaca, i osnovala HPD. Osnutak prvog sveučilišta i prve planinarske organizacije u Hrvatskoj podudaraju se vremenski, idejno i personalno gotovo do u tančine, naravno, ne bez duboke uzročne veze. Tadašnji malobrojni pojedinci, koji su se uspjeli izdignuti iz malogradanske sredine tek probudene Hrvatskim prepodom, angažirali su se požrtvovno u svakoj akciji, koja je mogla poslužiti plemenitome cilju — napretku hrvatske nauke i kulture. Takav patriotizam bio je jedan od važnih razloga, zašto su ondašnji sveučilišni profesori bili glavni protagonisti planinarstva u Hrvatskoj.

Daljnji razlog njihove angažiranosti u planinarskoj organizaciji bio je u tome, što je planinarska ideja upravo isla na ruku njihovim težnjama oko proučavanja nepristupačnih područja Hrvatske. I treće, kao nastavnici tek osnovanog sveučilišta odmah su shvatili goleme mogućnosti koje im je planinarska organizacija pružala u pedagoškom pogledu.

Jedan od prvih sveučilišnih profesora, spomenuti geolog Đuro Pilar (1846—1893), koji je istovremeno bio i glavni pokretač HPD-a, odmah je počeo ukazivati na te mogućnosti. U svojem pismu književničaru Budi Budislavljeviću nekoliko dana prije osnutka HPD-a pisao je među ostalim »da će takovo društvo biti od znatna upliva na kulturne naše odnosa... da su turistička društva prva škola geografa, orografa, geologa i botaničara. Iz ljubitelja prirode lahko izniče prirodoslovac strukovnjak«. Đuro Pilar bio je ne samo glavni inicijator osnivačkog sastanka HPD-a, nego

je bio i njegov dugogodišnji odbornik, zatim potpredsjednik, učesnik prvih službenih izleta i zajedno s Vukotinovićem autor prvih društvenih pravila. Bio je prvi profesor za mineralogiju i geologiju na Filozofskom fakultetu (imenovan 1875), dva puta dekan (1879—80 i 1890—1), 1884—5 rektor Sveučilišta a bio je i član Jugoslavenske akademije.

Njegovi nasljednici također su bili odreda marljivi planinari. Prvi od njih, MIJO KIŠPATIĆ (akademik, profesor mineralogije i petrografije na Filozofskom fakultetu i poznati znanstveni radnik) bio je dugogodišnji odbornik HPD-a, učesnik prvih društvenih izleta i zbog velikih zasluga na širenju planinarstva imenovan začasnim članom HPD-a. Drugi Pilarov nasljednik, DRAG. GORJANOVIĆ KRAM-BERGER (akademik, profesor geologije i paleontologije Filozofskog fakulteta, dekan istoga fakulteta 1900—1. godine i učenjak svjetskoga glasa) također je bio vrlo aktivni član HPD-a, odbornik društva, suradnik planinarskog glasila i učesnik brojnih izleta u planine. Tako je npr. 1899. izvršio pohod na Velebit u društvu prof. Langhoffera, također profesora Filozofskog fakulteta. Kišpatićev nasljednik FRAN TUČAN (akademik, profesor mineralogije i petrografije na Filozofskom fakultetu, također poznati znanstveni radnik i popularizator prirodnih nauka) bio je ne samo aktivni planinar i planinarski pisac, nego i tajnik HPD-a (1912). I Gorjanovićev nasljednik FERDO KOCH, mnogo je planinario, prošao mnoge naše planinske krajeve, napose Velebit, Plješivici i Kapelu.

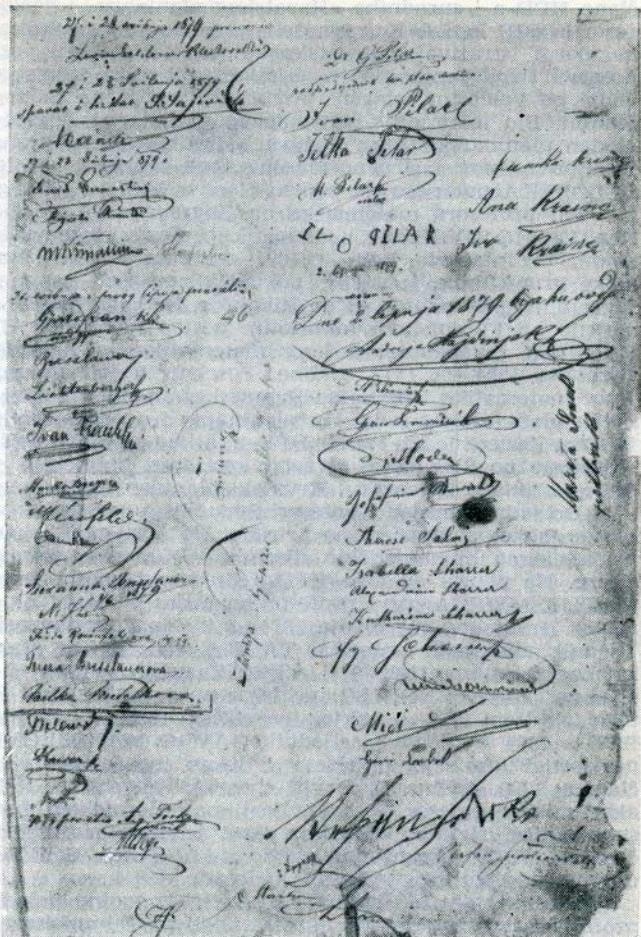
Osobito aktivni planinari bili su profesori geografije. Prvi profesor geografije na Filozofskom fakultetu, PETAR MATKOVIĆ (akademik, dekan 1887—8) bavio se planinarstvom već deset godina prije osnutka HPD-a. Tako je npr. 1864. zajedno s Torbarom i Erjavcem obišao Klek i Golu Plješivicu u Lici, a kasnije je bio ne samo jedan od osnivača HPD-a nego je vršio i funkciju odbornika. I njegov nasljednik HINKO HRANILOVIĆ (profesor geografije na Filozofskom fakultetu i njegov dekan 1902—3) bio je organizirani planinar, pisao o uzajamnoj koristi planinarstva i geografije (Planinarstvo i geografija. »Hrvatski planinar« 1898, 6) popeo se u dva navrata na Vezuv zajedno s D. Hircom, najmarljivijim planinarem u povijesti hrvatskog planinarstva, napisao veliki »Prirodni zemljopis Hrvatske« (Zagreb 1905), u kojem je publicirao čitav niz planinarskih putopisa. Nakon Hranilovića šef katedre postao je sin Augusta Senoe, MILAN ŠENOA, koji je bio ne samo organizirani planinar i odbornik HPD-a, nego je brojnim školskim ekskurzijama tokom svog dugotrajnog života učinio veoma mnogo na širenju planinarstva među studentima. Jedan od prvih značajnijih izleta poduzeo je još 1898. godine, kada se popeo na Risnjak u društvu s prof. Langhofferom. Osim toga bio je punih 40 godina suradnik planinarskog časopisa »Hrvatski planinar«. Već u prvom godištu (1898.) napisao je članak »Naputak za sabiranje planinarske grade«. I u novije vrijeme imali smo na katedri geografije marljivog planinara. Bio je to profesor IVO RUBIĆ, koji je napisao niz planinarskih članaka i često vodio svoje studente u okrilje planinske prirode.

Profesori botanike bili su već po prirodi svoje struke poklonici planina. Prvi je katedru botanike dobio 1875. češki učenjak BOGOSLAV JIRUŠ, dugogodišnji član i odbornik HPD-a i potpredsjednik 1881—3. Po njegovom odlasku u Češku 1886. njegovo mjesto je zauzeo ANTUN HEINZ (profesor botanike na Filozofskom fakultetu, njegov dekan 1889—1900 i 1909—10 i rektor Sveučilišta 1905—6), koji je također bio marljivi planinar i odbornik u HPD-u. Godine 1898. i on se penjaо s Langhofferom na Klek, a poznato je da je sa svojim studentima obilazio Medvednicu. Napisao je i niz planinarskih članaka, među ostalim i članak »Planinarstvo i botanika« (Hrvatski planinar 1898, 10). Spomenut ćemo još dva profesora botanike, koji su bili veoma zaslužni za razvitak našeg planinarstva. Profesor KARLO BOŠNJAK, poznati istraživač hrvatske flore, bio je član HPD-a i njegov odbornik i vrijedni suradnik »Hrvatskog planinara« gdje je objavio niz planinarskih putopisa. IVO HORVAT (profesor botanike na Veterinarskom fakultetu), aktivni član i odbornik HPD-a, stekao je svjetski glas svojim naučnim rezultatima s područja planina Balkanskog poluotoka. Njegova je velika zasluga da je Risnjak proglašen nacionalnim parkom. Neobično brojnim ekskurzijama zagrijao je za planinarstvo studente, među kojima kasnije nalazimo velik broj ne samo vrsnih botaničara, nego i ljubitelja prirodnih ljepota.

Katedru zoologije prvi je dobio Slovenac FRANJO ERJAVEC (1875.), koji je već deset godina prije toga planinario s Torbarom i Matkovićem po Kleku i Plješivici. Od 1876. šef katedre je SPIRIDION BRUSINA (akademik, profesor zoologije

Stranica iz upisne knjige planinarske kuće na Sljemenu iz 1879. godine.

Desno gore potpis prof. Dure Pilara. (Original u Planinarskom muzeju u Samoboru).

na Filozofskom fakultetu i dekan tog fakulteta 1884—5), koji je jedan od naših planinarskih prvaka. Bio je jedan od učesnika osnivačkog sastanka HPD-a i član odbora već u prvoj godini. Iza njega bili su profesori zoologije LAZAR CAR, planinarski pisac, član HPD-a i njegov odbornik, te AUGUST LANGHOFFER (dekan Filozofskog fakulteta 1907—8). Langhoffera smo već spomenuli kao člana planinarskih izleta na Risnjak, Plješivicu, Klek i Oštrec, kamo se penjao u društvu sa Šenoom, Heinzom i Gorjanović-Krambergerom. Bio je aktivni društveni radnik u HPD-u i plodni planinarski pisac. Među ostalim objavio je i članak »Planinarstvo i prirodopis« u kojemu ukazuje na uzajamnu korist obiju disciplina. Nakon njega na katedri zoologije bio je i KRUNOSLAV BABIĆ, akademik i član HPD-a od 1912. godine.

Od ostalih profesora prirodoslovnih struka spomenut ćemo još STJEPANA DURAŠINA (profesor botanike na Filozofskom fakultetu), člana HPD-a, koji je među ostalima vodio 1898. na Visočicu u Velebitu Julija Budislavljevića (tadašnjeg gimnazijalca, a kasnijeg profesora kirurgije na Medicinskom fakultetu). Zatim ANDRIJU MOHOROVIČIĆA (profesor meteorologije na Filozofskom fakultetu),

člana HPD-a i suradnika »Hrvatskog planinara« i geologe Poljaka i Salopeka. Profesor JOSIP POLJAK (ravnatelj geološko-paleontološkog muzeja i speleolog) bio je neumorni istraživalac hrvatskoga krasa i najbolji poznavalac Velebita. Rezultat njegovih ispitivanja bio je, osim čitavog niza znanstvenih radova, i »Planinarski vodič po Velebitu«, omašni priručnik i zapažena monografija o toj našoj najvećoj planini. Bio je urednik »Hrvatskog planinara« od 1914. do 1928. godine i veoma plodan planinarski pisac. Samo u »Hrvatskom planinaru« je objavio više od 40 napisu putopisnog i stručno-planinarskog sadržaja. Geologa akademika MARIJANA SALOPEKA nalazimo na popisu članova HPD-a 1908. godine.

Od profesora matematike na Zagrebačkom sveučilištu spomenut ćemo četvoricu. VINKO DVORŽAK (akademik, profesor matematike na Filozofskom fakultetu, dekan tog fakulteta 1881—2 i 1891—2 i rektor Sveučilišta 1893—4) bio je član izletničke grupe koja je 1876. pokušala neuspjeli uspon na Ivančicu u Hrvatskom zagorju, a 1879. vidimo ga na Risnjaku. DAVID SEGEN (profesor matematike i geometrije na Filozofskom fakultetu) postao je članom HPD-a 1907., a VLADIMIR VARIČAK (akademik, profesor matematike na Filozofskom fakultetu i dekan tog fakulteta 1904—5) 1912. godine. Posebno treba istaknuti OTONA KUČERU (profesor matematike i fizike na Šumarskoj akademiji) koji je radi svog neobično marljivog planinarskog rada, i u planinama i u organizaciji, izabran za začasnog člana HPD-a. Kučera je bio tajnik HPD-a, a kao planinar obišao je čitav niz naših planina i putovao po Švicarskoj, i svoja opažanja publicirao u planinarskoj štampi (npr. Crteće s puta u Švicarsku. Hrvatski planinar 1908, 49).

Do sada nabrojeni profesori Sveučilišta odreda su bili prirodoslovec i kao takovi svojom strukom upućeni na prirodu. No ništa manje planinara ne nalazimo i među pripadnicima humanističkih disciplina. Kao prvi primjer navest ćemo naše historičare. Na popisu članova HPD-a u prvoj godini nakon osnutka nalazimo i ime MATIJE MESIĆA (prije profesor hrvatske povijesti na Filozofskom fakultetu, prvi rektor Hrvatskog sveučilišta 1874—5 i član Jugoslavenske akademije). I njegov naslijednik, znameniti historičar TADIJA SMIČIKLAS (također akademik, dekan Filozofskog fakulteta 1886—7 i rektor Sveučilišta 1887—8) nalazi se na popisu prvih članova. NATKO NODILO (profesor opće povijesti na Filozofskom fakultetu, dekan tog fakulteta 1878—9, rektor Sveučilišta 1890—1 i član Akademije) postao je članom HPD-a 1884, a njegov naslijednik GAVRO MANOJLOVIĆ (akademik, profesor opće povijesti Filozofskog fakulteta i dekan tog fakulteta 1905—6 i 1923—4) postao je članom 1900. godine. Glasoviti hrvatski historičar VJEKOSLAV KLAJC (također akademik i profesor opće povijesti na Filozofskom fakultetu) bio je učesnik gore spomenutog izleta na Ivančicu, koji je organizirao HPD 1876. godine. Na popisu članova HPD-a kasnije nalazimo i ARTURA SCHNEIDERA, profesora povijesti umjetnosti i kulture i člana Akademije.

Među prvim članovima HPD-a 1874. godine nalazi se i ARMIN PAVIĆ (prije profesor hrvatskog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu, dekan tog fakulteta 1882—3 i 1894—5, rektor Sveučilišta 1896—7 i član Akademije) i njegov naslijednik ĐURO ŠURMIN učlanio se u HPD 1912. godine, nadalje FRANJO PETRAČIĆ (profesor klasične filologije na Filozofskom fakultetu); BLAZ LORKOVIC (profesor političke ekonomije na Pravnom fakultetu, dekan 1876—7 i 1885—6 i rektor Sveučilišta 1883—4); IVO MALLIN (docent pravnog fakulteta i član utemeljitelj HPD-a); PAVAO MUHIC (akademik, ravnatelj Pravoslovne akademije 1850. godine i profesor političkih znanosti); JOSIP PLIVERIĆ (profesor državnog prava na Pravnom fakultetu, dekan 1881—2, 1889—90 i 1895—6 te rektor Sveučilišta 1892—3 i 1904—5); DANE RAŠIĆ (docent Pravnog fakulteta); SREĆKO FELIKS SUK (profesor Bogoslovnog fakulteta, rektor Sveučilišta 1882—3); NAPOLEON ŠPUN STRIŽIĆ (profesor kaznenog prava na Pravnom fakultetu); MARTIN STIGLIĆ (profesor Bogoslovnog fakulteta); ALEKSANDAR BRESZTYENSKY (profesor gradanskog prava na Pravnom fakultetu, dekan 1874—5 i 1884—5 i rektor Sveučilišta 1880—1) i JAROMIR HANEL (akademik, profesor pravne povijesti na Pravnom fakultetu, dekan 1877—8).

Po broju planinara među profesorima upadljivo je prednjačio Pravni fakultet. Osim već navedenih profesora (Bresztyensky, Hanel, Lorković, Mallin, Pliverić, Rašić i Špun Strižić), članovi HPD-a bili su još i slijedećih 15 profesora i nastavnika:

LJUDEVIT ANDRASSY, akademik, profesor rimskog prava, dekan 1906—7 i 1921—2;

FRANJO BURGSTALLER, profesor gradanskog prava na Pravoslovnoj akademiji, kasnijem Pravnom fakultetu;

ANTE DUTKOVIC, docent Pravnog fakulteta;
ALEKSANDAR EGERSDORFER, profesor rimskog prava, dekan 1892—3;
ADOLF HODOVSKI, docent na Pravoslovnoj akademiji;
VJEKOSLAV KÖRÖSKENYI, nastavnik praktičnog gospodarstva na Pravoslovnoj akademiji;

ANTE LOBMAYER, liječnik i docent sudske medicine;
MILAN MAKANEĆ, profesor rimskog prava, rektor 1889—90;
LUKA MARJANOVIĆ, profesor gradanskog prava na Pravoslovnoj akademiji;
MILIVOJ MAUROVIĆ, profesor pravne povijesti na Pravnom fakultetu;
MIRKO MIKULČIĆ, profesor na Pravoslovnoj akademiji;
ERNEST MILER, član Akademije, profesor sociologije i kaznenog prava, rektor 1916—7;

FRANJO SPEVEC, profesor pravne povijesti, rektor Sveučilišta 1895—6;
JOSIP ŠILOVIĆ, profesor kaznenog prava, dekan 1896—7, 1903—4 i 1911—2 i rektor Sveučilišta 1898—9;

FRANJO VRBANIĆ, akademik, profesor statistike i dekan 1878—9, 1893—4 i 1900—1, rektor Sveučilišta 1886—7 i 1901—2;

DURO VRANKOVIĆ, nastavnik državnog računoslavlja.

Među njima treba istaknuti nekolicinu kao naročito aktivne. Egersdorfer bio je dugogodišnji član HPD-a, sudjelovao na brojnim izletima i 1883. bio delegat na svećanom otvorenju novog planinarskog puta na Kraljičin zdenac pod Medvednicom. Köröskenyi, koji je zbog velikih zasluga za razvitak planinarstva izabran za začasnog člana HPD-a, ostavio nam je upravo pjesnički opis vidika sa Velike Kapeline (Pozdrav domovini sa Velike Kapeline. Hrvatski planinar 1901, 1). Marjanović je rado obilazio planine i 1883. bio na društvenom izletu na Plitvičkim jezerima, a Vrbanić je kao funkcioner HPD-a zajedno s Vukotinovićem 1880. bio na Plješivici prilikom preuzimanja »čardaka« na vrhu te planine. Šilović se bavio ne samo izletima, nego je kao društveni radnik poduzeo niz akcija, od kojih posebno treba spomenuti inicijativu za gradnju planinarske kuće na Visočici u Velebitu i propagandu za planinarstvo među studentima Zagrebačkog sveučilišta. Iz sačuvanog zapisnika 32. godišnje skupštine HPD-a 1906. godine saznavamo da se kao član upravnog odbora HPD-a oštro zalagao za posebno sniženu članarinu za studente, kako bi ih se u što većem broju okupilo oko HPD-a.

Zanimljivo je da je i među profesorima Teološkog fakulteta, koji je u ono doba bio sastavni dio Sveučilišta i zvao se u prvo vrijeme Bogoslovni fakultet, također bilo dosta ljubitelja prirode i planinarstva. Spomenuli smo već M. Štiglića i S. F. Suka među prvim članovima HPD-a, a ovdje ćemo još dodati i kasnije članove: IVAN BUJANOVIC (profesor dogmatike, rektor Sveučilišta 1891—2 i 1903—4), DURO DOČKAL (također rektor Sveučilišta 1897—8), zatim MIRKO MARCHETTI i JOSIP PAZMAN. Svojim naprednjim stavom među ondašnjim svećenstvom prednjačio je osobito Josip Torbar, sljedbenik Strosmajerov, predsjednik HPD-a i predsjednik Jugoslavenske akademije.

Sa Šumarske akademije, koja je prethodila Gospodarsko-šumarskom fakultetu (osnovan 1919.), spomenut ćemo imena ovih planinara: FRANJO KESTERČANEK (nastavnik šumarskih nauka), IVAN PARTAŠ (profesor na Šumarskoj akademiji) i MIROSLAV HIRTZ (ornitolog i kasnije profesor zoologije). Hirtz je bio sin poznatog planinara Dragutina Hirca, a i sam je bio pasionirani posjetilac planina dinarskog kraza, te je u društvu s profesorom Poljakom, Bošnjakom i drom Simonovićem obišao Durmitor, Prokletije, Bijele stijene i niz drugih planina i o tome napisao nekoliko veoma zapaženih putopisa.

Medicinski fakultet, strogo uvezši, ne ulazi u okvir ovoga razmatranja, jer njegov osnutak datira Prvog svjetskog rata. Ipak ćemo spomenuti nekoliko njegovih profesora, koji su se bavili planinarstvom prije osnutka tog fakulteta. Na prvom mjestu treba istaknuti MIROSLAVA ČAČKOVIĆA (profesor kirurgije, jedan od osnivača i prvi dekan Medicinskog fakulteta, urednik »Liječničkog vjesnika«, književnik), koji je bio ne samo član HPD-a, nego je bio jedan od prvih naših pionira u osvajanju visokih vrhova u centralnim Alpama (viših od 3.000 m), o čemu je napisao nekoliko putopisa. U analima HPD-a nalazimo ime još jednoga profesora kirurgije. Bio je to JULIJE BUDISAVLJEVIĆ, kojega smo spomenuli kod izleta na Visočicu, kamo se popeo u društvu profesora botanike S. Durašina. Prvi profesor otorinolaringologije DRAGUTIN MAŠEK također je bio pasionirani planinar; član HPD-a bio je i profesor ortopedije BOŽIDAR ŠPIŠIĆ, a profesor dermatologije SREĆKO BOŠNJAKOVIĆ bavio je ne samo planinarstvom, nego i pe-

njanjem u stjeni. Pisao je i planinarske članke, te ih je objavio u slovenskom Planiškom vestniku (Bijele stijene 1921, 79 i Kraški Kraljević Marko 1922, 5).

Kao posljednja u nizu spomenut ćemo još dva imena koja su ostavila duboki trag u hrvatskoj kulturnoj povijesti. Jedno je ĐURO ARNOLD (profesor filozofije i pedagogije na Filozofskom fakultetu, dekan tog fakulteta 1898-9, rektor Sveučilišta 1899-1900, akademik i poznati hrvatski pjesnik), koji je bio članom HPD-a početkom našeg stoljeća i kao suradnik »Hrvatskog planinara« objavio pjesmu »Noć na Sljemenu« (godine 1900, str. 122), a drugo je FRANJO MARKOVIĆ (profesor filozofije na Filozofskom fakultetu, prvi dekan tog fakulteta 1874-5. i 1888-9, rektor Sveučilišta 1881-2, akademik i poznati hrvatski književnik). Marković je bio osobito aktivan u planinarskoj organizaciji. Nekoliko decenija obilazio je planine, radio kao odbornik u HPD-u i suradiuo u planinarskoj štampi. On je bio inicijator pokretanja prvog hrvatskog planinarskog časopisa »Hrvatskog planinara« i njegov vrijedni suradnik. Osobito se zalagao na povezivanju planinarstva sa nastavnim radom, o čemu najbolje govorи naslov njegovog članka »Planinarstvo i svučilišna te srednjoškolska nastava« (Hrvatski planinar, 1900-122).

Na kraju ovog nabrajanja u kojem smo nanizali čitavu plejadu najsvjetlijih imena našeg kulturnog života treba naglasiti, da danas, nakon gotovo čitavog jednog stoljeća, uz oskudnu arhivsku gradu, nije više lako utvrditi tko je sve od sveučilišnih nastavnika bio član planinarske organizacije, a još manje, tko se među njima bavio planinarstvom izvan planinarske organizacije. Takvu se, naime, društvenu aktivnost nije smatralo potrebnom registrirati ni dokumentirati, jer je to uglavnom bila privatna stvar pojedinca. Ipak, zahvaljujući nekim sačuvanim popisima članova HPD-a, zatim nekim edicijama ove organizacije, kao što je npr. »Spomenica« iz 1884. godine, a naročito planinarska kronika u zagrebačkom »Vijencu« (1910-1913) a od 1898. u glasilu HPD-a, mogli smo doći do dosta pouzdanih podataka. Smatram, da podaci, koji su ovdje opširnije izneseni, nesumnjivo svjedoče o dubokoj privrženosti nastavnog osoblja Zagrebačkog sveučilišta prema prirodi i da svojim brojem upravo impresioniraju. Da bi iznesena tvrdnja bila prikazana još plastičnije, donosim ovdje još i popis rektora Sveučilišta od osnutka pa do 1908. godine, iz kojega je vidljivo, da je od 34 rektora ravno 24 bilo članova planinarske organizacije. (članovi HPD-a štampani su velikim slovima):

1. MESIĆ MATIJA 1874-5	18. BUJANOVIĆ IVAN 1891-2
2. Spevec Stjepan 1875-6	19. PLIVERIĆ JOSIP 1892-3
3. Kržan Antun 1876-7	20. DVORŽAK VINKO 1893-4
4. Vojnović Konstantin 1877-8	21. Maurović Antun 1894-5
5. Maixner Franjo 1878-9	22. SPEVEC FRANJO 1895-6
6. Ivezović Franjo 1879-80	23. PAVIĆ ARMIN 1896-7
7. BRESZTYENSZKY ALEKSANDAR 1880-1	24. DOČKAL JURAJ 1897-8
8. MARKOVIĆ FRANJO 1881-2	25. SILOVIĆ JOSIP 1898-9
9. SUK FELIKS 1882-3	26. ARNOLD ĐURO 1899-1900
10. LORKOVIĆ BLAŽ 1883-4	27. Vimer Rudolf 1900-1
11. PILAR ĐURO 1884-5	28. VRBANIĆ FRANJO 1901-2
12. Baron Gustav 1885-6	29. KLAJC VJEKOSLAV 1902-3
13. VRBANIĆ FRANJO 1886-7	30. BUJANOVIĆ IVAN 1903-4
14. SMIČIKLAS TADIJA 1887-8	31. PLIVERIĆ JOSIP 1904-5
15. Franki Antun 188-9	32. HEINZ ANTUN 1905-6
16. MARJANOVIĆ LUKA 1889-90	33. Bauer Antun 1906-7
17. NODILO NATKO 1890-1	34. MAUROVIĆ MILIVOJ 1907-8

Nakon Prvog svjetskog rata počele su se u planinarskom pokretu sve više javljati nove tendencije. Pojavila se dosta jaka struja, koja je planinarstvo shvatila kao okvir za estetske doživljaje, za proživljavanje lijepoga u prirodi, a također i sportski motivi porijeklom iz Engleske koji su imali za cilj teške uspone i visoke vrhove. Planinarstvo je tako znatno proširilo svoj djelokrug i zahvaljujući tome zahvatilo široke slojeve gradskog stanovništva. I ljudi sa Sveučilišta poprimili su dosta od tog novoga duha, ali su i nadalje svojim znanstvenim i pedagoškim nastojanjima davali glavne vrednote planinarskim organizacijama. Koristeći se planinarskom tehnikom, počeli su proučavati do tada vrlo teško pristupačna područja dinarskoga krasa i planine kao što su Durmitor, Maglić i Prokletije. Mnoge makedonske i crnogorske planine turistički su otkrili upravo znanstveni radnici sa Zagrebačkog sveučilišta. Predaleko bi nas odvelo, kad bi nastavili sa nabrajanjem planinara među sveučili-

lišnim osobljem nakon Prvog svjetskog rata. U to se nećemo upuštati već i s toga razloga, što se tu većinom radi o ljudima koji su još živi i koji djeluju među nama.

Citaocima čemo, međutim, ipak omogućiti stanoviti uvid i objektivnu orijentaciju o planinarskom djelovanju zagrebačkih sveučilišnih profesora nakon Prvog svjetskog rata prikazom njihove planinarske publicistike. Radi skućenog prostora koji nam stoji na raspolaganje i radi obilne sakupljene grude (više od 400 napisa), morat ćemo se na taj rad osvrnuti vrlo sažeto. Navedit ćemo samo one autore, koji do sada nisu bili spomenuti, a kod nabrajanja držat ćemo se abecednoga reda.

ANIĆ MILAN, profesor dendrologije na Šumarskom fakultetu, pisao je o odnosu planinara prema šumi (Hrvatsko planinarstvo i šuma, »Hrv. planinar« 1936, 171).

BARIĆ LJUDEVIT, profesor petrografije i mineralogije na Tehničkom fakultetu, pisao je o svojim izletima po slovenskim planinama i Alpama.

BLAŠKOVIĆ VLADIMIR, profesor geografije na Ekonomskom fakultetu, prvi predsjednik Planinarskog društva »Zagreb« i član redakcije »Naših planina«, objavio je u posljednja tri decenija oko 40 napisa planinarske sadržine, od toga preko polovicu poslike Drugog svjetskog rata. Najzapaženiji među njima su monografska historijska studija »Planinarstvo u Hrvatskoj« (Zagreb, 1954) i članci ideološkog i povijesnog karaktera.

GUSIĆ BRANIMIR, akademik, profesor otorinolaringologije na Medicinskom fakultetu i prvi predsjednik Planinarskog saveza Hrvatske, tipični je predstavnik one struje u planinarstvu, koja je tu granu fizičke kulture prihvatila kao sredstvo znanosti. Osim zapaženih planinarskih vodiča (Medvednica, Zagreb 1924. i Durmitor, Beograd 1938) objavio je blizu stotinu napisa planinarskog karaktera, no kod većine od njih nije moguće povući oštru granicu između planinarstva i znanosti.

KUŠAN FRAN, profesor botanike na Farmaceutskom fakultetu, urednik »Hrvatskog planinara« 1935—1939, napisao je čitav niz planinarskih putopisa. Planinarstvo je koristio kao sredstvo za svoja botanička istraživanja. Svoje ideološke poglede iznio je u člancima »Planinarstvo i prirodoslovne nauke« i »Smisao i vrijednost suvremenog planinarstva« (»Hrv. planinar« 1934, 349. i 1936, 1).

LORKOVIĆ ZDRAVKO, profesor biologije na Medicinskom fakultetu, također obilazi planine u prvom redu kao znanstveni radnik, međutim njegov članak »Najviši vrh Velebita« (»Hrv. planinar« 1937, 331) pokazuje, da njegov interes za planine prelazi granicu struke kojom se bavi.

MARIĆ LUKA, profesor petrografe na Tehnološkom fakultetu, pisao je kao suradnik »Hrvatskog planinara« o izvorima na Medvednici (1935, str. 336 i 363).

MATONIČKIN IVAN i PAVLETIĆ ZLATKO, profesori botanike na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu, kao suradnici »Naših planina« zajednički su publikirali članak »Manje poznate ljepote nacionalnog parka Plitvička jezera« (1963, str. 101).

OPPITZ OTO, profesor fizičke geografije na Filozofskom fakultetu, pisao je o svojim ekskurzijama po dinarskim planinama i objavio niz prikaza o ekspedicijama u visokim gorjima svijeta.

PRAŽIĆ MIHAJLO, profesor otorinolaringologije Medicinskog fakulteta, počeo je sa planinarskom publicistikom još prije 30 godina, a i danas je jedan od najplodnijih pisaca o ideološkim problemima u planinarstvu. Srž svojih pogleda dao je u članku »Ime i sadržaj planinarstva« (»Naše planine« 1959, 153).

SZAVITZ-NOSSAN STJEPAN, profesor geotehnike na Tehničkom fakultetu, afirmirao se kao planinarski pisac još 1922. godine (npr. prikazom »Hrvatska planinarska izložba u Zagrebu«, »Hrv. planinar« 1922, str. 6 i 18).

ŠMALJCELJ IVAN, profesor hranidbe domaćih životinja na Poljoprivredno-šumarskom fakultetu, nastojao je planinarskoj čitalačkoj publici prikazati u svojim člancima značenje planina sa gledišta stočarstva.

ŠUKLJE FRAN, profesor geografije i geologije na Filozofskom fakultetu, pisao je planinarske članke o Prokletijama i o Velebitu, kamo ga je privukao njegov znanstveni interes.

VATOVEC SREĆKO, profesor fiziologije na Veterinarskom fakultetu, u tridesetim godinama ovog stoljeća mnogo je pridonio svojim živahnim putopisima popularizaciji do tada manje posjećivanih planina uz albansku granicu i Durmitora u Crnoj Gori.

Nakon svega što smo iznijeli, imamo pravo tvrditi, da je među profesorima Zagrebačkog sveučilišta već od početka njegova postojanja postojalo tako visoko mišljenje o planinarstvu i njegovoj koristi, da nam to danas izgleda u prvi mah

gotovo neshvatljivo. Nijedna druga grana fizičke kulture nije među njima imala toliko uglednih pobornika kao planinarstvo. To se može objasniti samo činjenicom, da oni o planinarstvu nisu imali krive i primitivne predodžbe i u planinarama vidjeli čudake s teškim naprtnjačama na ledima, koji traže što strmiju uzbrdu radi nekakvog svoga izživljavanja. Oni su planinarski okvir koristili u prvome redu u znanstvene i istraživalačke svrhe, a zatim kao prvorazredno pedagoško pomagalo u radu sa svojim studentima i sredstvo za uvođenje u znanstveni rad. Ali, istovremeno su znali i uživati u planinskoj prirodi i planinarenje koristiti kao odmor, rekreaciju i zabavu. Oni su osjećali, da je suština planinarske djelatnosti kretanje i boravak u prirodi, a ne svaljadavanje strmina; planinarenje su shvatili sasvim ispravno, ne kao sport, kome je cilj osvajanje nekog vrha, nego kao vrijedni faktor unapređenja fizičke i psihičke kulture gradskog čovjeka.

Lenjin i planinarstvo

Tek nedavno svijet je saznao nešto više o jednom hobiju Vladimira Ilića Lenjina, koji je neobično cijenio planinarstvo, a često u časovima odmora i sam planinario, naročito prije velike Oktobarske revolucije, dok je još boravio van Rusije.

Poznate su priče Lenjinovih savremenika o tome, kako je mnogo volio šah, slušati muziku ili odlaziti u lov. Međutim, malo se znalo o njegovom afinitetu prema planinarstvu. Ali »hodati po planinama Ilić je neobično volio« — sjeća se Nadežda Konstantinovna Krupska.

— Tada smo se prilično umarali, a noge su nas ozbiljno boljele — priča ona. Međutim poslije toga Lenjin se uvijek osjećao odlično. Planinski uzduh, neprestana promjena utisaka i zamor imali su blagotvorni utjecaj na njegovo zdravlje.

Lenjin se počeo baviti planinarstvom još u ranoj mladosti. Volio je prirodu, Povoložje sa njegovim riječnim dolinama, šumama, provalijama i cvjetnim livadama. Već tada su mu bili jedna od najomiljenijih zabava izleti u okolini Simbirска.

U prepisci Vladimira Ilića Lenjina sa rođbinom često nailazimo na njegove opise izleta. On o tome piše iz Krasnojarska i Pskova, Minhena i Londona, Ženeve i Pariza.

U januaru 1904. godine Lenjin je pisao Mariji Aleksandrovnoj Uljanovoj iz Ženeve:

— Jednog dana izašao sam sa Nadom i sa još jednim prijateljem u prekrasnu šetnju na Salev. U dolini, u Ženevi, je stalno magla, oblačno, a na planinama (oko 1.200 metara nadmorske visine) raskošno sunce, snijeg, sanjkanje, pravi dobri ruski zimski dan. A ispod planina — la mer du brouillard (magleno more), istinsko more magle i oblaka, ispod kojih se ne vidi ništa. Samo planine izviruju i to one visoke. Štaviše i mali Salev (900 m) je sav u magli. Eto počinjem da se upoznajem sa Švicarskom i njenim izgledom.

— Draga Manjaša! — piše Lenjin Mariji Iličinoj 9. kolovoza 1908. god. iz Ženeve. — Šaljem ti razglednicu mesta iz kojih sam se upravo vratio. Išao sam u planinu na izlet. Nepogoda me je sprječila da se probijem dalje. Proveo sam se odlično. Sada se konačno pripremam da završim, poslije mjesec i po dana, moj ogromni, dugački, rad. Poslije toga ću — ponovo u šetnju.

Zanimljiva je primjedba koju je Lenjin stavio na kraju tog pisma. Pozivajući sestru da dođe, Lenjin kaže, da od Ženeve do mjesta, čiju fotografiju šalje, ima »oko četri sata pješačenja«. Taj mali, naizgled nevažni detalj, najbolje ilustrira koliko je Lenjin volio pješačenje.

Tih dana Lenjin je veoma mnogo radio, završavao je knjigu »Materializam i empiriokniticizam« koja je odigrala veoma važnu ulogu u idejnem razvoju Boljševičke partije.

Poznati njemački revolucionar Robert Zivert sjeća se da je Lenjin 1911. godine prilikom boravka u Cirihu nekoliko puta učestvovao na

izletima. Naime, u »Međunarodnom radničkom savezu« radila je i alpinistička grupa sa kojom je Lenjin u nekoliko navrata odlazio u planine. Priključio se drugovima i zajedno sa njima planinario. Na tim izletima često je sa članovima grupe razgovarao o ljepotama Alpa.

Iste godine Lenjin je doputovao iz Pariza u Švicarsku na samo nekoliko dana radi učestvovanja na zasjedanju Međunarodnog socijalističkog biroa. Onog dana, kada je bio slobodan od sastanaka, uspeo se na vrh Pilat, visok 2.122 metra.

Vladimir Ilić Lenjin nije volio da na izlete odlazi sam. On je ulio ljubav prema planinarstvu mnogim drugovima u emigraciji. U Galiciji, gdje je Lenjin živio od 1912. do 1914. godine u maloj koloniji ruskih emigranata, stvorile su se dvije struje: na jednoj strani su bili ljubitelji planinarstva, koje su u šali zvali »šetačima« a na drugoj strani ljubitelji kina — »sinemisti«. Lenjin je — kako je pisala Krupska — »bio zagrijani izletnik«.

Nije bio ljubitelj lakih tura. Želio je da ide što dalje, u dubinu planine. Planinarenje je nazivao »planinska akrobatika«.

Jednom je manja grupa izletnika na čelu sa Lenjinom krenula ka vrhu Risi u Tatrama. Vedro jutro, planinska svježina, borova šuma po kojoj je vijugala stazica i potočić koji je žurio u dolinu, davali su divan ugodaj za šetnju. Prvi dio puta je prošao bez mnogo teškoća. Drugi dio, međutim, bio je znatno teži. Staza se izgubila, a planinarima je ostalo jedino da pužu po stijenama koje nisu bile ni malo lagane. Uspon je zahtijevao smjelost i pažljivost. Sa prijevoja, do kojeg su stigli, otkrio se čudesan pogled na Visoke Tatre.

— Isplatiло nam se ovo penjanje — uskliknuo je ushićeno Lenjin posmatrajući okolne vrhove — A, eno i Risi, cilj našeg puta!

Noćili su u planinarskoj kućici u blizini jezera Morsko oko. Ujutro se jedan dio izletnika vratio u dolinu, a Lenjin je zajedno sa S. J. Bagockim i još jednim saputnikom nastavio put dalje.

Po strmoj padini planinari su nastavili stazom koja je vodila ka najvišem vrhu planine. Međutim, da bi se stiglo na vrh, bilo je potrebno proći po oštem i uskom grebenu, koji je imao oblik sedla. Strane sedla spuštale su se strmo u dolinu, a prelaz tim putem bio je dostupan samo već oprobanim planinarama.

Prvi je prošao Bagocki i kada je pogledao u nazad, video je, da se Lenjin nešto zadržao na sredini grebena. Šta se desilo? Ali Lenjin kreće naprijed i uskoro stiže Bagockog. Dogodilo se da je prilikom gledanja u dubinu Lenjin osjetio vrtoglavicu. Ali ga je brzo popustila, i oni su stigli zajedno na vrh.

Sjedili su tu oko pola sata, odmorili se, umirili glad i počeli se spremiti za povratak. Plašeći se, da se neugodnost na grebenu ne ponovi, Bagocki je predložio, da se silaženje izvede drugom stranom — pod izgorovom, da će na taj način doživjeti nove vidike. Lenjin je odmah razumio manevar Bagockog i oštro odgovorio:

— Ne pokušavaj da izbjegavaš opasnosti. Potrebno je savladati ih.
— I sa tim riječima krenuo je niza stranu i bez mnoga napora prešao greben.

Stari boljševik, A. Nikiforova, zabilježila je u svojim uspomenama, kako je u junu 1914. godine, došavši iz Rusije Lenjinu sa partijskim instrukcijama, i sama počela da učestvuje u planinarskim pohodima.

Lenjin se veselo smijao, kada je na pitanje o tome, da li je Nikiforova ikada učestvovala na planinarskim pohodima, dobio odgovor:

— Svakako! U maju sam se popela na Carev kurgan na Volgi.

— Shvaćate li vi, majčice — smijući se rekao joj je Lenjin — mi odlazimo u planine visoke preko 2.000 metara, a vi ste se popeli na deset metara...

Digli su se u tri sata ujutro. Odjeven planinarski, Lenjin je govorio kako treba pješačiti — ravnomjerno podesiti korak i disanje, ne žuriti, ne narušavati tempo i red. Prekršioce pravila Lenjin je uvijek dovodio u red.

Penjanje nije bilo ni malo lako. Na mnogim mjestima trebalo je puzati i podizati se i pomagati sa rukama. Odmarali su se na vrhu Svinica. Nadežda Konstantinovna je pričala da je Vladimir Ilić neobično volio da se zadržava na ovom vrhu, jer je sa njega bilo moguće gledati daleka prostranstva Rusije. Na vrhu — pisala je A. Nikiforova — nije bilo nikoga osim nas. Lenjin je kroz smijeh rekao:

— Evo, ovdje nas ne mogu doseći ni žandarmi, ni policija, ni carevi — zato dajte da pjevamo punim glasom naše revolucionarne pjesme. Ko će da pjeva?

Niko nije zapjevao. Tada je Lenjin podižući se, počeo tihim, prijatnim glasom:

— Iznuren teškom robijom...

— U borbi za narodno djelo ... — prihvatali smo zatim svi ...

U prvim godinama Prvog svjetskog rata Lenjin je kao što je poznato, živio u Švicarskoj. Otuda je on rukovodio revolucionarnom borbom u Rusiji, razrađivao razna teoretska pitanja, u to vrijeme pisao je i djelo »Imperializam kao najviši stadij kapitalizma« i još je niz drugih poslova obavljaо. Ali, uvijek kada bi imao slobodnog vremena Lenjin je, po običaju, odlazio u planine, i u prirodu.

Ljeto 1915. godine Lenjin je sa Nadeždom Konstantinovnom proveo u Sorenbergu (Švicarska), u samom podnožju planine Rothorn. Okolo je bila šuma, visoki vrhovi. Na vrhu Rothorna (2.300 metara) bilo je još snijega. Lenjin se penjao na taj vrh, sa koga se pružao prekrasan pogled na Alpe. Putem je brao jagode, gljive, alpske ruže.

Ni kasnije Lenjin nije zaboravljao planine u kojima je uvijek nalazio odmor, koji mu je cijelog života bio toliko potreban radi napornog rada. Poslije Oktobarske revolucije, preokupiran državnim poslovima, sve je rjeđe odlazio u planine, ali prirodu nikada nije zaboravljao, pa makar i u kratkim šetnjama po najbližoj okolini Moskve.

Moj prvi »prvenstvenik«

Lipanj. Završila je alpinistička škola i spremamo se na pohod. Izbor je pao na Troglav.

Dva dana kasnije nalazimo se pod stijenom. Cilj: »Školski smjer«. Navezujemo se. Treća sam u navezu, sa Ribarom i Bistrom.

Evo me na prvom osiguravalištu. Smiješi mi se malo plavo polje — deseci intenzivno plavih cvjetića sakupljeni su u krasnu kiticu. Kraj nje zabijen klin sa karabinerom i užetom. Šteta da nemam fotoaparata.

— Dodi sa mnom tu desno — zove me Bistra.

— Pa... ostali idu lijevo!?

— Mi ne ćemo u Školski smjer. Penjemo prvenstveni!

— Prvenstveni...? Zar ćemo moći nas dvije? Nije li preteško za nas?

— Jest, vrlo teško. Veseliš li se — navaljuje dalje Bistra.

— Neznam...

Evo i zadnjeg naveza — Rože i Lidije.

— Penjemo prvenstveni — dovikujemo.

Čuđenje, a onda srdačni »sretno« i »čuvajte se!«

Ostajemo sami. Tri mrava i velika Troglavska stijena. Prvenstveni! Moj prvi prvenstveni smjer. Zabrinutost. Veselje. Znatiželja. Pa malo i straha. Da li ću moći izdržati? Ta to mi je tek treći smjer. Nemam još povjerenja u sebe. Moram, moram. Ne smije radi mene uspjeh izostati.

Dolazi na mene red. Provlačim se ispod oveće izbočine i ulazim u »prvi cug« našeg smjera. Teško je, ali ipak ide. Ide!!

Sjedim sama na maloj polici i čekam na znak. Pružam ruku, milujem stijenu. Proželo me neko dragi uzbuđenje. Moja je ruka dotiče prva. Zar je zaista prva? Možda je već nekad davno ipak netko bio ovdje. Ali ne, nemoguće. Ipak, ja sam sasvim prva. Nevjerojatno.

— Sprema se nevrijeme. Hoćemo li odustati od uspona?

— Ne, ne, idemo dalje.

Nebo je već potpuno prekriveno, a tamni oblaci nadiru još i dalje prijeteći. U sebi se potiho tješim: Neće biti kiše Nas će mimoći. To je samo nalet oblaka, vjetar će ih rastjerati.

Počinje grmjeti. Opet sam sama na osiguravalištu. Već čitavu vječnost pokušavam izbiti jedan klin, a on — ni makac!

— Ne mogu više — šapćem, a onda sama sebe hrabrim — još malo, još samo malo. Ali ni uz najbolju volju ne ide. Čujem zov odozgo. Odzivam se:

— Ne mogu izbiti klin, ne ide.

— Pusti klin i penji brže!

Prve kapi kiše već se upijaju u stijenu. Penjem prevjes. Dva klina sam izbila, i još treći, pa sam gore. Ostavljam uže u karabineru. Uspet ću se na malu policu iznad klina, pa ću ga onda odozgo izbiti.

— Popusti uže!

Prsti već hvataju policu, ali uže priteže.

— Pusti, popustiii . . . vičem što jače mogu.

Ne čuju.

— Popustiii jooš, jooš, jooooš . . . Već me glas izdaje.

Nešto se spušta — ugledam uže kako klizi prema dolje i već pravi petlju ispod mene, ali ja sam još uvijek pritegnuta. Zakvačilo se je negdje. Prsti već popuštaju.

Prati me orkestar gromova i vjetra. Visim na užetu. Znala sam da ne mogu pasti, ali sam ipak viknula za svaki slučaj, neka me čvrsto drže.

— Vesna — zove Bistra — što se dogodilo?

— Ništa. Ne mogu izbiti klin. Visim na užetu.

Kiša već lijeva.

— Ne možeš sada gore. Imaš li mjesta da negdje sjedneš?

— Imam, spustite me malo.

Konačno uže popušta. Sjedim na komadiću stijene. Iza mojih leđa mala udubina. Uvlačim se u nju koliko god mogu. Ipak me gotovo cijelu pere kiša. Guram iza sebe »željezariju«. Želim je sakriti od gromova. A gromovi ne prestaju. Buni se planina. Buni se što smo se drznuli narušiti mir njenog carstva. Stijena nas želi zbaciti sa sebe. »Takova mala stvorenja, a tako se drsko i samovoljno uspinju po meni. Što vi tu hoćete, što tražite ovdje?« Opet grom. Zaista, što tražimo tu?

Zagreb, kuća, roditelji. Kako je to sve sada nedostižno daleko, kao u drugom svijetu. Ima li sve to smisla? Zašto smo tu? Ne, ne, nikad više. Samo ako se sada izvučemo. Penjat ću, ali ne više tako teško. Ipak to nema smisla. Da li ćemo izaći živi? Drhćem od studeni. Umor mi spušta glavu na koljena. Da li spavam? Netko je pokraj mene. Jedna žena u marami. Nešto mi govori. Da li me grdi što sam tu i igram se sa životom? To je onda sigurno mama. Ali ne, ne naliči na mamu. Glas joj ne čujem, a ipak osjećam da je blag. Kako to da ga ne čujem? Osjećam ga. Ne mogu je razumjeti. Možda me tješi, hrabri? Najednom nestaje. Ne znam koliko je prošlo? Podižem glavu. Gromovi su prestali, a i kiša. Planina se smiruje. Sa svog mjesta promatram u dubini malu zelenu livadu i tri šatora — naš logor. Nešto se tamo miče. To su naši drugovi. Ljudi! U mojoj blizini ima čak i ljudi! Ona dva mrava iznad mene nisu bili pravi, slobodni ljudi. Bili su dio stijene, planine, kao i ja sama. Oni tamo dolje su slobodni, gibaju se, hodaju. Kakova čudna razlika. Pa čak i viču, govore. Nevjerojatno! Promatralj stijenu. Zovu.

Tu smo, dovikujem. Mašem rukom. Zar me ne vidite? Kakvo smiješno pitanje. Kako bi mogli vidjeti čovjeka u stijeni iz tolike daljine, više od kilometra.

Zove me Bistra: Penji!

Uže se napinje. Sasvim sam mokra. Drhćem. Ne znam hoću li moći. Ruke su mi mokre, i stijena je mokra.

— Pokušaj, a mi ćemo te čvrsto »španati«.

»Čvrsto španati«. Dvije magične riječi. Vraćaju pouzdanje, hrabrost, volju.

Hvatam oprimke, stajem na »stopinke«. Ide!!

Opet sam kod onog nesretnog kлина. Ne da mi mira. Željela bih ga izbiti. Ne ide baš lako, a i vremena više nemamo. Neka ostane! Pa moramo ostaviti nekog dokaza da smo bili ovdje. Još nekoliko zahvata, i ugledam Bistru.

— Vesna, jadnica kako to izgledaš, zaprepasti se Bistra. Ima i zašto da se čudi. Hlača gotovo više i nemam. Od dugih postale kratke. Nogavice vise još samo sprijeda na dva komadića tkanine. Na koljenu rupa. Kosa mi strši u pramenovima na sve strane. Po svuda mrlje od zemlje. Gledamo se. A onda — smijeh iz punih grudiju, iz punog srca. Zvoni stijenom, leti gudurom. Smijeh koji vraća život, veselje, sreću.

Draga, divna stijeno!

Stijena se već suši. Oko nas mahovina i poneki zeleni grmičak. To daje osjećaj topline. Penjemo još dvije dužine. Stijena je već vrlo razvedena. Provlačimo se kroz uske prolaze između blokova i zidina. Kao da lutamo nekim starim gradom. Čujemo već glasove naših sa vrha. Obilazimo jedan visoki tanki zid. Prekrasan je. Ulazimo desno i tapkamo po malom snježaniku. Još jedna dužina. Naši nas već nestrljivo očekuju. Donijeli su rezervnu odjeću. Na vrhu nas dočekuju čestitke. Ćvrstisti ruku, poljupci i sjajne sretne oči.

Spuštam se k logoru. Prilazim šatoru gdje kleći Žoharova silhueta i priprema čaj.

— Žohar, uspjeli smo!

Rukujemo se. Žoharove oči se cakle.

— Dobro je dieco!

Samo tri riječi. Ne treba više. Govore oči. Čujem komentare:

— Smjer je neobično lijep. Rijetko se nađe tako nešto.

Lijep? Zar može smjer biti lijep? Zar može jedna stijena biti lijepa, a druga ružna?

Novi pojam za mene. Upoređujem naš smjer sa HPD-ovim i »Omladinskim«. Pa... ipak... postoji razlika. Naš je zaista lijep. Velik. Iza svake dužine udobno osiguravalište. Osam pravilnih dužina. Lijep je. Lijep već zato, što je naš.

Već se spustio mrak. Vatra pomalo pucketa. Rojevi komaraca. Neki se stapaju sa dimom i padaju zagoreni oko logora.

Gledam u plamičke što proviruju ispod tek nabačenog granja. Poskakuju od radosti. Kao da se i oni vesele zajedno s nama.

Prof. dr MIHAJLO PRAŽIĆ, Zagreb

Planinarenje u staroj dobi s medicinskog stanovišta

Ako planinarstvo shvatimo u najširem smislu i ako imamo pred očima raznolike aktivnosti, koje se svrstavaju pod planinarstvo sa jedne strane, a masovnost i prema tome veliku dobnu raznolikost planinara sa druge strane, postavlja se pitanje kako na sve to gleda suvremena medicina. Može li ona planinarstvu u ponečem pomoći i može li ona poneke djelatnosti i stremljenja u današnjem planinarstvu bolje usmjeriti i na taj način planinarama direktnije koristiti.

Suvremena medicina nije negativno orientirana prema planinarstvu, nego baš naprotiv, medicina znajući za veliku prednost, koju nosi u sebi planinarstvo s obzirom na zdravlje suvremenog, urbaniziranog čovjeka, želi da se što više približi planinarstvu, kako bi na taj način što efikasnije mogla u planinarsku djelatnost unositi poneke korekcije i preporuke.

Ranije u našoj planinarskoj literaturi razmjerno je malo bilo općemedicinskih članaka usmjerenih na planinarstvo kao masovni pokret. Nadajmo se, da će u buduće na tom polju biti bolje, a sa ovim člankom vjerujem da će potaknuti planinare liječnike da nastave sa medicinskim razmatranjima i ocjenama pojedinih problema i djelatnosti unutar širokog okvira današnjeg planinarstva.

Imajući pred sobom masu današnjih planinara i računajući sa svim oblicima planinarskih djelatnosti, medicinski možemo planinare dijeliti na nekoliko dobnih skupina.

U prvu skupinu stavili bi omladince, to jest planinare do osamnaest godina starosti. U drugu skupinu mlade ljude, to jest planinare trećeg decenija. U treću grupu planinare zrele dobi, to jest planinare četvrtog i petog decenija. U četvrtu grupu planinare starije dobi, to jest planinare šestog decenija. I konačno u petu grupu planinare od šezdeset godina dalje.

Iako su planinari svih navedenih grupa sa medicinskog stanovišta veoma interesantni, iako bi o njima i te kako trebalo pisati, ja to ostavljam ili drugim liječnicima ili za koju drugu priliku, a ovaj puta pozabaviti će se samo sa zadnjom grupom planinara, to jest sa onima planinarama, koji su zašli u sedmi decenij svoga života, dakle u životnu dob, koju i medicina i društvo smatraju starošću.

I vani u svijetu jednako kao i kod nas nastoji se učiniti sve, kako bi ljudi od šezdeset godina nadalje sačuvali što širu aktivnost. U pojam široke aktivnosti spada svakako i planinarenje, a kako je u planinarenju rekreativni momenat jedan od glavnih motiva, potpuno je razumljivo,

da su i planinari-seniori veoma aktivni i razmjerno općem broju planinara brojčano značajni. Aktivnost planinara-seniora, dakle, planinara iznad šezdeset godina starosti, nastoji se na razne načine propagirati. Sjetit ćemo se, da je prije nekoliko godina jedan naš senior-planinar u »Našim planinama« napisao panegirik (hvalospjev) o Engleskinji, koja se u dubokoj starosti uspela na vrh Triglava, a ovoga ljeta čitali smo u novinama iz pera jednog seniora-planinara u dva maha kratku noticu, da je jedan naš planinar proslavio svoj osamdeseti rođendan na vrhu Triglava. Izgledalo bi prema tome, da su stari planinari u takovoj kondiciji, da im je dostupan i takav oblik planinarenja, kao što je uspon na vrh Triglava.

Uzet ću zato upravo uspon na vrh Triglava kao primjer, kome ću dati odgovarajući medicinski komentar, a taj primjer uzimam u toliko više, jer sam prije skoro tri decenija upravo na vrhu Triglava imao prilike promatrati kraj planinarske karijere i završetak života Rajka Juština, poznatog i popularnog slovenskog planinara, koji je bio u istoj dobi kao i ovaj naš slavljenik, a za koga sam tada u nekrologu u »Hrvatskom planinaru« istakao, da je poginuo nepotrebno, nesmotreno, svojevoljno i protiv najosnovnijih medicinskih kriterija vezanih uz njegovu dob, te fizičku i zdravstvenu kondiciju.

Uspon na Triglav zahtijeva od planinara niz napora. Prvi od tih napora fizičkog je karaktera i ma da je velik i značajan, ipak je takav, da će ga najveći dio starih planinara moći realizirati, i zato se na njemu za sada ne bih dulje zadržavao. Drugi mnogo važniji faktor predstavlja pitanje naglog opadanja atmosferskog tlaka i količine kisika u udisanom zraku u vezi sa uspinjanjem. To pak pitanje vezano je sa složenim pitanjem ventilacije pluća i oksigenacije krvotoka, to jest sa pitanjem nesmetane i optimalne opskrbe tijela sa kisikom.

Mladi čovjek i čovjek zrele dobi će pomanjkanje kisika lako svladati i kompenzirati jačom ventilacijom pluća i s obzirom na inspiratorno-ekspiratori kapacitet i s obzirom na ubrzani ritam respiracije, disanja. To će oni postići relativno lako, ne samo na način malo prije izložen, nego još više i zato, jer je plućno tkivo dovoljno elastično, da u odgovarajućoj mjeri poveća alveolarni kapacitet. Ti će planinari uspevši se na vrh Triglava ili biti bez ikakovih smetnja ili će imati tek lagani šum u ušima i neznatnu mučninu, to jest imat će blage simptome visinske bolesti.

Da bi mladi čovjek i čovjek zrele dobi mogli kompenzirati smanjeni postotak kisika u udisanom visinskom zraku, oni povećavaju ritam i volumen respiracije i na taj način nadoknađuju manjak kisika koji udišu u razredjenom visinskom zraku. Uz odgovarajuće povoljno stanje plućnog tkiva, oni moraju imati i potpuno zdrav krvotok, tj. potpuno zdravo srce i krvožilni sistem. Oni to u pravilu i imaju i zato im uspon na vrh Triglava neće predstavljati nesavladiv napor.

Kakovo je međutim stanje pluća, srca i krvožilnog sistema kod čovjeka, koji je zakoračio u sedmi decenij života?

Za naše razmatranje uzet ću planinara u sedmom deceniju života, koji je inače, u običnom građanskom smislu, potpuno zdrav. Takav planinar u sedmom deceniju, ma da je u dobroj kondiciji, ima pluća, koja se bitno razlikuju od pluća planinara u zreloj dobi. Pluća planinara u

sedmom deceniju nemaju više one elastičnosti, koju posjeduju pluća mlađog planinara. Pluća planinara iz sedmog decenija su neelastična, pa je kod njih više ili manje izražen emfizem, kliničko stanje proširenja pluća, koje nastaje upravo radi pomanjkanja elastičnosti plućnog tkiva. Uslijed toga pluća se postepeno šire i polako smanjuju svoj kapacitet. Emfizem pluća je progredijentan i ireverzibilan (napredujući i nepovratni) proces, što znači, da će planinar, što više ulazi u starost, imati sve jači emfizem, pa prema tome i sve manji kapacitet pluća.

A kako je sa srcem i krvožilnim sistemom kod planinara u sedmom deceniju?

Pod pretpostavkom da planinar u sedmom deceniju nema smetnja sa strane srca, to srce ipak ni iz daleka nije ono srce od prije dva, tri decenija. Mišić toga staračkoga srca, ma da još uvijek radi dobro, ipak je bitno promijenjen, a njegova snaga i to naročito rezervna snaga, je znatno umanjena, u toliko više, jer to srce, što dalje radi, radi sa sve većim naporom, odnosno, staračko srce radi protiv sve većeg otpora, koji mu pružaju krvne žile u čitavome organizmu. Svaki čovjek u sedmom deceniju ima izraženo više ili manje, jače ili slabije, ovapanjenje krvnih žila, pa te žile ovako promijenjene, predstavljaju znatno veći otpor za rad srca, koje mora svakom sistolom (kontrakcijom) protjerati kroz čitav organizam potrebne količine svježe, oksigenizirane krvi.

Planinar u sedmom deceniju pod normalnim uslovima života i kretanja nema smetnja i teškoća. Njegov emfizem je kompenziran, a srce, adaptirano na nove prilike krvotoka, obavlja svoj posao bez teškoća. No, što će se dogoditi, ako taj planinar kreće na vrh Triglava?

On mora, jednako kao i planinar u zreloj dobi upotrijebiti određeni fizički napor za naglo i dugotrajno uspinjanje. Za sve to vrijeme on će povećavati ritam respiracije, a sa time u vezi i srčane akcije, što međutim kod njega ima daleko složeniju važnost, nego kod planinara u zreloj dobi. Dok planinar u zreloj dobi ovim povećanjem ritma nadoknađuje nastali manjak kisika u udisanom zraku, kod planinara u sedmom deceniju pojačana respiracija bit će osjetljivo manje efikasna, pa će srce prema tome morati da ulaže sve veći napor. Nije teško predvidjeti, da će planinar u sedmom deceniju sve te napore konačno ipak svladati i da će se uspeti na vrh Triglava. Možda će mu uspeti da i slijedeći puta svlada sve te napore, no jednom kasnije njegovo srce te pojačane napore ipak neće svladati, nego će zatajiti.

U čemu se prema tome sastoji pravi okvir i prava sadržina planinarenja za ljude u starosti?

Star čovjek treba daleko više, nego čovjek u zreloj dobi, da odilazi u prirodu, da bude planinar, te da se bavi planinarenjem u najjednostavnijoj, rekreativnoj formi. No on kod toga mora imati na umu nekoliko osnovnih i bitnih medicinskih pravila, koje određuje njegova životna dob:

1. Planinarenje za stare ljude, dakle ljude, koji su zakoračili u sedmi decenij mora biti tjelesna i duševna rekreativna razonoda provedena sa racionalno upotrebljenim i raspoređenim tjelesnim naporima.

2. Srce, krvožilni sistem i pluća starog planinara ne podnose jače napore ni u kojem obliku. Prema tome ne dolazi u obzir dugo uspinjanje i svladavanje velikih visina, pošto je adaptaciona mogućnost i srca i

krvožilnog sistema i pluća u tom životnom razdoblju relativno malena, a adaptacija na nagle promjene visine sa smanjenjem kisika u udisanom zraku, jako usporena.

3. Planinari u sedmom deceniju moraju imati na umu činjenicu, da samo ono planinarenje, koje za njih ne predstavlja fizički napor može biti rekreacija, a za njih planinarenje i ne smije biti ništa drugo nego rekreacija.

Budu li se stari planinari držali tih uvjeta ići će još godinama na izlete. Ne budu li tako postupili, skratit će svoj planinarski staž u starosti.

Planinarstvo pruža realno adaptiranom planinaru u starosti obilje raznovrsnih ljepota u planinama daleko nižim od Triglava, planinama dostupnim laganom dolasku i silasku. Planinar u sedmom deceniju ne smije biti toliko nekritičan, da i dalje odlazi na visoke vrhove i planine, na koje se je penjao dva i tri decenija ranije. To on treba prepuštiti mlađima. On će na planinama i gorama, njegovoj dobi dostupnima, provoditi izletne dane doživljavajući u punoj mjeri ljepotu prirode oko sebe. S vremenima na vrijeme svrnut će pogledima, koji puta realnim, a najčešće duhovnim i imaginativnim, do vrhova i visina, kojima je nekada kročio i kojima se nekada zanosio, pa će u sebi smirenog zaključiti: Planinar u starosti mora biti realan i skroman u mnogočemu, pa i u planinarenju, jer samo u tom slučaju moći će još godinama uživati u planinarenju, te imati od planinarenja pravu rekreativnu korist, koja je upravo njemu, u njegovoj dobi i njegovoj tjelesnoj kondiciji, najpotrebnija.

Naši alpinisti na Mont Blancu

Planinarski savez Francuske bio je organizator međunarodnog skupa alpinista (Rassemblement international d'Alpinistes) koji je trajao od 15. VII do 3. VIII 1963. godine. Vodstvo ovog skupa preuzeila je Nacionalna škola za skijanje i alpinizam (École Nationale de Ski et d'Alpinisme) sa sjedištem u Chamonix (slika desno).

U prisustvu nekolice u-glednih ličnosti skup je službeno otvorio Jean Franco, direktor ENSA-e, poznat inače kao voda uspješne ekspedicije na Makalu.

Organizacija skupa bila je više nego uzorna. Sve je bilo predvideno u tančine, a da se ipak individualnost alpinistič-

kih pothvata nije ni malo povrijedila. Važila je absolutna sloboda u odabiranju uspona, za koje nam je bila osigurana konzultacija sa dvojicom profesora ENSA-e, školska biblioteka i vrlo pregledno izrađen reljef skupine Mont Blanca.

*

Granitne igle plele su i raspredale maglu u istočnom grebenu Aiguille du Chardonnet (3.824 m). Snijeg je bio izvanredno tvrd a granit hladan kao led. I dok smo jutros uz baterijske svjetiljke prelazili Glacier du Tour, a grebenom penjali kao u nekom irealnom svijetu maže, na vrhu smo ipak dočekali sunce. Silaz nije bio težak, ali nas je ipak prilično iznenadio jedan ledeni skok (slika lijevo).

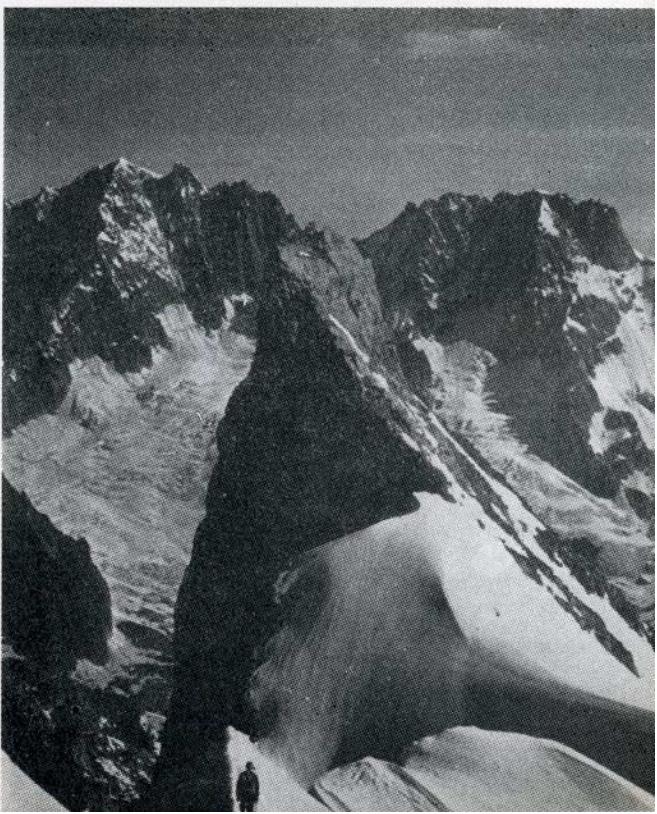
Grandes Jorasses, Cimes de Rochefort i Aiguille du Géant raju su za fotoamatere. Teškoće nigrige ne prelaze IV stupanj. Stijena, led i snijeg izmjenjuju se toliko učestalo, da penjaču pružaju maksimum raznolikosti, i u pejzažima i u primjeni penjačkih sposobnosti (slika u sredini na sljedećoj stranici).

Zaledene padine Rochefort grebena u ranim jutarnjim satima dočekale su nas hladne i odbojne, ali već prvi koraci znače veselje i užitak koji nas ne napuštaju čitavog dana. Stjenoviti zubi, ili igle, kako ih ovdje nazivaju, smjenjuju se u grebenu jedan za drugim. Pred nama se u blještavilu sunca kupa ledenjak Talafare. Iznad njega uzdiže se skupina Aiguille Verte (slika dolje). Kada smo prije nekoliko dana bili tamo, u istočnoj stijeni Aiguille du Moine (Contaminov smjer, stupanj teškoće VI

i V), pobožni se »svećenik« (francuski moine znači svećenik) bio namrgodio. Zaodio se u maglu i nije nam dozvolio fotografiranje.

Prije silaska na Col des Grandes Jorasses, jedan pogled na sjeverozapadni dio stijene Grandes Jorasses-a (predzadnja slika priloga). Pred njom smo se osjećali mali, neznatni, sitni... a ovo je tek njen neznatni dio!

Sunce je obasjavalo još samo oblake iznad nas kada smo svršili sa spuštanjem niz uže (slika lijevo gore). Ovdje na Col des Grandes Jorasses (slika na naslovnoj stranici broja 5—6) našli smo ugodni bivak. Sutra dan smo se razdvojili. Jedan je pomogao pri spuštanju povrijedjenog alpiniste a drugi produžio po grebenu Grandes Jorasses-a na vrh Walker (4.208 m).

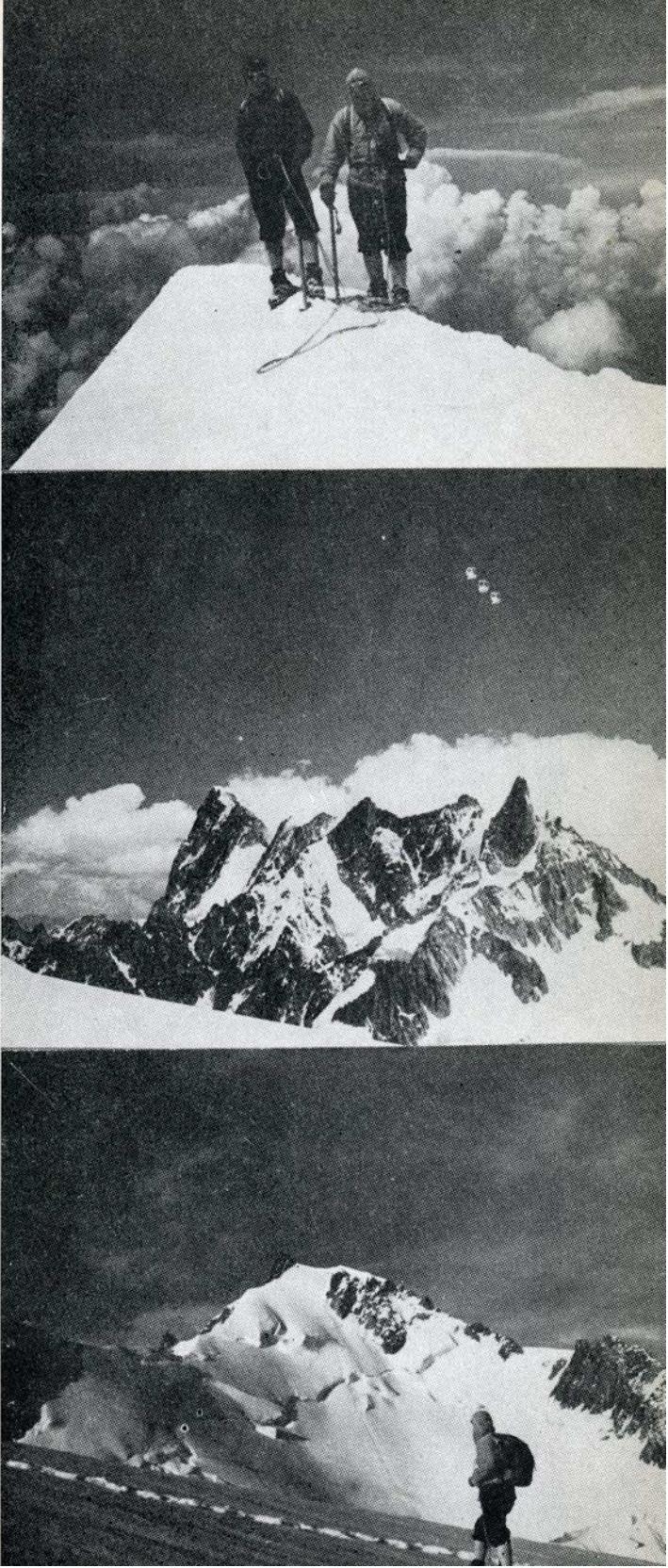
Sa vrha Aiguille du Midi preko nazubljenog južnog grebena (slika na slijedećoj str.) pogled luta izgubljenim prostorijama: tamo su ledenjaci sa visećim seracima koje sutra moramo prijeći. U kasno poslije podne silazimo na kuću Cosmiques.

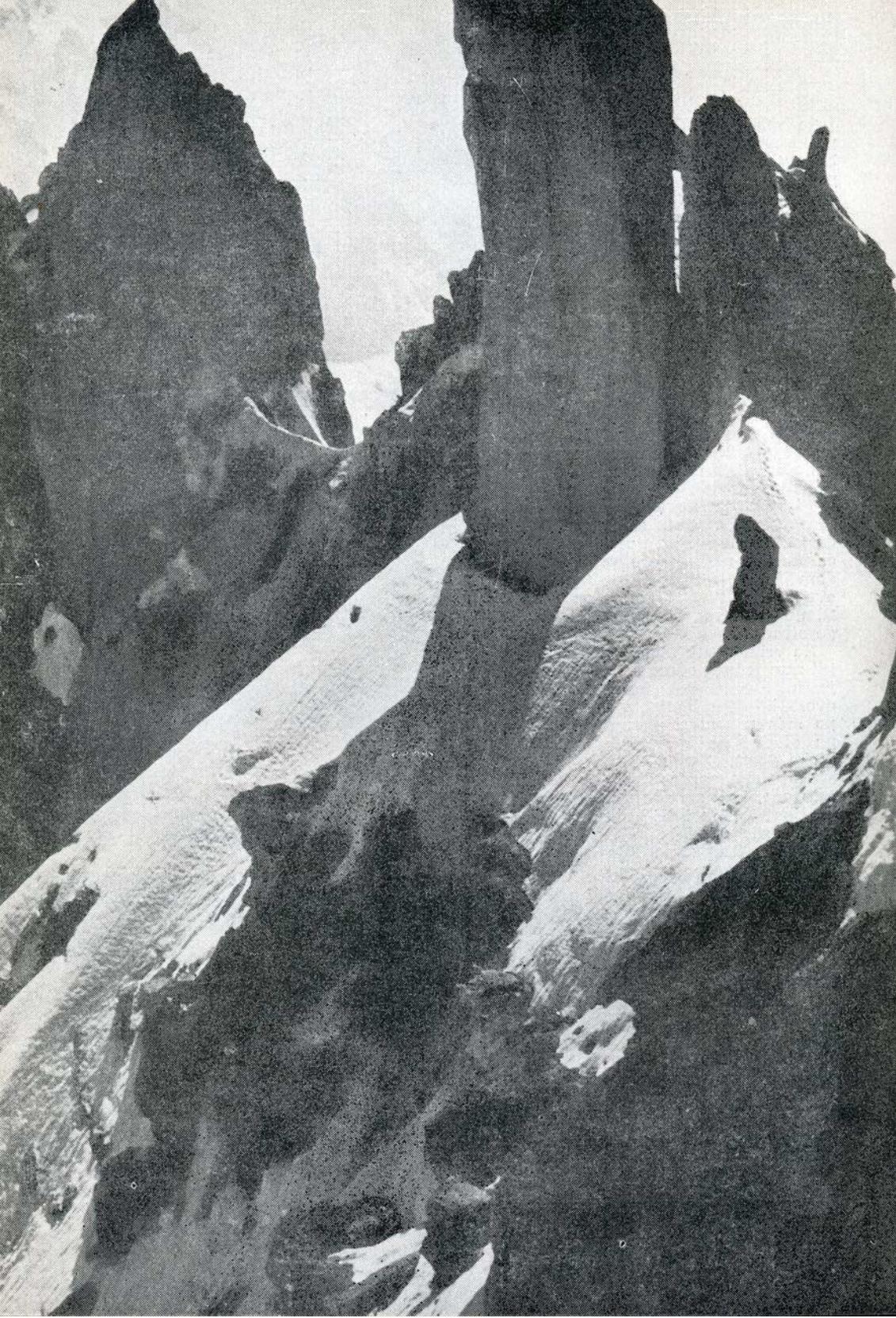
Još nije dobro ni svanulo a mi smo već visoko u strminama Mont Blanc du Tacul-a 4187 m (slika na zadnjoj stranici priloga desno). Osjećamo približavanje zore. Na horizontu prema Monte Rosi, između oblaka i oštih kontura planina prozračna traka jutarnjeg neba svakog časa postaje svjetlijia. Nismo još dobro ni odahnuli, a pred nama se ispriječila nova strmina: Mont Maudit 4.342 m (slika dolje). Već u punom sjaju sunca udaraju naše dereze po tvrdom ledu sjeverne padine ovog vrha. A naš cilj, Mont Blanc (4.807 m), tek je s druge strane.

Na vrhu Mont Blanca zamolili smo jednog od onih nebrojenih turista što hodočaste ovom bijelom hladnom bogu po »via normale« da pritisne na okidač našeg fotoaparata (slika gore). S vrha smo brzo strčali dolje pozdravljajući veselo one, koji su se teško zasplojeni — kao i mi prije nekoliko sati s druge strane — uspinjali korak po korak i jedva nam otpozdravljali kimanjem glave.

U labirintu Glacier des Bossons zaobilazimo i preskačemo ledenjačke pukotine (slika lijevo na zadnjoj stranici priloga). Nastojimo se čim prije odavde izvući. Pa ipak, pogledajmo još jedanput prema bijeloj kupoli što strši iznad ovog kaosa leda i granita. Tko zna da li ćemo ikada više gore.

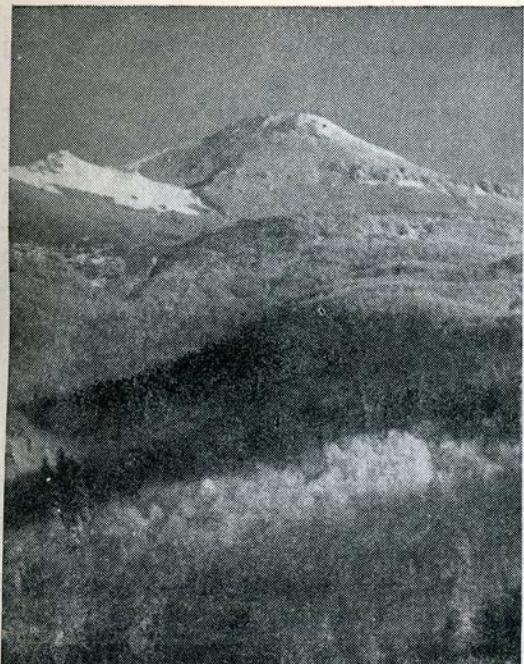
SLIKE: Zlatko Smerke, Zgb.
TEKST: Stanko Gilić, Rijeka

IVO OTT, Karlovac

Veliki Snežnik

Bacimo li pogled po zemljopisnoj karti na prostor između Postojne i Rijeke opazit ćemo veliko planinsko područje, odnosno visoravan, u kojoj dominantan položaj zauzima Veliki Snežnik. Po njemu bi mogli čitavu tu visoravan i nazvati Snežnička visoravan.*

Po svojoj veličini ona gotovo i ne zaostaje za našom najvećom alpskom skupinom, Julijskim Alpama. Iako ta visoravan nema svoje izražite granice, ona je nalik istokračnom trokutu, čiji vršak počinje s postojanskim Javornikom. Jedan krak tako zamišljenog trokuta proteže se od Postojne do Rijeke dolinom Reke, a drugi krak od Postojne preko Loške doline, te doline Čabranke i Kupe. Baza tako zamišljenog trokuta bila bi cesta Rijeka—Delnice, tako da bi ovamo morali ubrojiti Risnjak (1528 m) i Hrvatski Snježnik (1506 m). Snježnička visoravan je krasnog karaktera s velikim brojem vrtača, ponora i mnogih kraških polja. Veoma je bogata šumom ali siromašna naseljima. Leskova Dolina, Mašun, Gomance, i Čabarska Polica, naselja su sa svega nekoliko zgrada šumske uprave. Tu su obično zgrade za stanovanje radnika, lugara, a u pojedinoj od tih zgrada smješten je i ured. Osim ovih naseljenih mjesta nalaze se uz cestu i mnoge barake, nastambe šumskih radnika.

Od Babinog Polja, Platka preko Leskove Doline i Gomanca sve do Mašuna i Ilirske Bistrice nema naselja u pravom smislu riječi. To je pust šumski kraj ispresjecan cestama i putovima na kojima se ljudi susreću vrlo rijetko. Barake i lovačke bajte, većinom su napuštene, i tek

* U nekim kartama za ovu visoravan nalazimo naziv Pivka planina.

ponegdje će proviriti iznenadjeni pogled nekog šumskog radnika, ili kuharice u radničkoj baraci, izazvan pojavom rijetkog prolaznika u ovoj velikoj samoći.

Iako smo u Sloveniji mi to zapravo ni po čemu nećemo osjetiti jer je većina rijetkih obitavalaca ovih ogromnih šuma rodom ispod Kozare i Vlašića, a tek u Mašunu ili Leskovojo Dolini može se prvi puta čuti slovenska riječ. I tu, u središtu ove visoravni, u spletu šumskih i nekada strateških cesta, mnogih polja i vrtača, što dugo ostaju pokrivene snijegom, uzdigao se šiljati stožac Velikog Snežnika (1796 m), najviši vrh ovog masiva.

*

Rijetko koja planina ima toliko naziva, odnosno imena kao Veliki Snežnik. Možda je uzrok tome činjenica, što u samom masivu postoji tri vrha s imenom Snježnik, pa je trebalo pobliže označiti svaki pojedini vrh: na istoku je Hrvatski ili Riječki Snježnik (1506 m), u sredini Veliki Snežnik (1796 m) i na sjeverozapadu najniži Goteniški Snježnik (1289 m), koji je dobio ime po mjestu Gotenice kod Kočevja. U starijim knjigama, planinarskim časopisima i zemljopisnim kartama naći ćemo za Veliki Snežnik vrlo različite nazive kao na pr. Notranjski, Kranjski, ili Postojnski Snežnik. Još ranije Jurij Kosmač iz Dana naziva ga »Velikanski Snježnik«. Josip Wester u opisu ove planine mišljenja je, da bi joj najbolje odgovaralo ime Ilirske Snježnik. Takovim imenom sačuvala bi se uspomena na Ilire, prastanovnike dinarskog područja. Poznati slovenski planinar, pokojni Rudolf Badjura, zalagao se za naziv Loški Snežnik po mjestancu Ložu, odakle preko Leskove Doline vodi pristup na Snežnik s njegove sjeverne strane. Da bi potkrijepio svoj prijedlog Badjura navodi da je to domaći naziv, koji se udomaćio na većem području snežničkog masiva.

Dragutin Hirc u opisu vidika sa Suhog Vrha (u masivu Obruča iznad Grobničkog polja) kaže, da ga tamošnji ljudi zovu Kastavski Snježnik.

U novijim knjigama i zemljopisnim kartama označen je samo kao Snežnik, a ponegdje se uz taj naziv može u zagradi pročitati još i Veliki Snežnik. Možda bi naziv Veliki Snežnik i najbolje odgovarao tom jedinstvenom vrhu. Takovo ime bilo bi opravdano iz više razloga. On je najviši od spomenuta tri Snježnika. Osim toga njegov oko 100 m niži vrh u neposrednoj blizini nazivaju Mali Snežnik — nasuprot Velikom Snežniku. Jedinstven pogled i prekrasna flora daju mu zaslужeno pravo na naziv Veliki Snežnik. Planinari Ilirske Bistrice prihvatali su taj naziv i otisnuli ga u svoje žigove u domu. U Hrvatskoj je taj vrh najbolje poznat pod nazivom Slovenski Snežnik.

Da se upotpuni niz naziva ovome vrhu trebalo bi spomenuti još dva, iako nam već sama pomisao na njih nije draga. U vrijeme kada su nje-govo bogatstvo eksplotirali tuđinci, nazivali su ga i Schneeberg, a oni drugi, kojima je dvadeset godina služio kao bastion protiv naše zemlje, nazivali su ga Monte Nevoso. Isti taj naziv poslužio je za kneževski naslov talijanskog pjesniku, vojniku i pustolovu D'Annunziju — koji je od 1919. do 1921. svojim nasiljima pripremao teren za aneksiju Rijeke Italiji.

Vrh Velikog Snežnika (1796 m)

Sam naziv Snežnik dobio je ovaj vrh po obilnim količinama snijega, koje se zadržavaju do duboko u ljeto u njegovim brojnim vrtačama i pukotinama.

*

Već u rimsko doba odvijao se živahan promet obroncima Snežnika. Rimski legionari na svojim pohodima iz Italije u Panoniju mogli su posmatrati zasneženi vršak ove prostrane visoravnii.

U 15. i 16. stoljeću snežničkim šumskim putovima odvijao se promet dragocjenih tovara, od kojih je živjela i napredovala riječka luka.

Topionice željeza na Gorenjskem i u Koruškoj slale su svoje proizvode u riječku luku i preko nje u druge zemlje. Na povratku bi karavane konja prenosile ulje i drugu primorsku i prekomorsku robu. Takova putovanja trajala su po nekoliko dana, pa je putem bilo dosta konačišta. U području snežničkih šuma karavane su često bile izvrgnute napadima razbojnika, zbog čega su trgovci običavali tražiti oružanu pratnju u Šentpeterskom gradu. Takav karavanski promet bio je u ono vrijeme jedini put koji je povezivao Rijeku sa zaleđem. Gorski kotar još dugo vremena nije bio podesan za bilo kakav promet. Bilo je to neprohodno prahumsko područje šuma, u koje je ljudska noga veoma sporo prodirala. Takva putovanja nisu bila prijatna i iz drugih razloga. Česte vremenske nepogode, gустe šume pune pukotina i vrtača, zvjerad i zmije, činile su taj put putnicima još tegobnijim. O putnim nedaćama saznajemo prvi put nešto više iz pera Valvazora, Hacqueta i nekih drugih putopisaca. Mnogo poslije njih javlja se i Valentin Vodnik u »Popisivanju kranjske dežele«. Međutim iz svih tih opisa ne može se saznati da li se do tada itko popeo na vrh Velikog Snežnika. Tek 1860. godine objavljen je članak o usponu na sam vrh Snežnika u ljubljanskim »Novicama«. Lju-

bljanski kustos muzeja Dragutin Dežman opisom svojeg pješačenja na Snežnik upoznaje širu javnost s ovom interesantnom planinom. Snežnik postaje za planinare pristupačniji tek kada je 28. srpnja 1857. prošao prvi vlak od Ljubljane do Trsta, a kasnije i prema Rijeci.

Da je Snežnik privlačio ljubitelje prirode već u prvim danima ravnopravnosti planinarstva u našim krajevima svjedoči podatak, da je prije više od 75 godina »Bečko alpinsko društvo« podiglo prvo planinarsko sklonište na području Malog Snežnika, (na mjestu zvanom Nova Kračina, 1540 m). U skloništu je bila mala kuhinja i veća soba s ležajima, a za nuždu moglo se spavati i na tavanu. Sklonište je bilo stalno otvoreno, a moglo je primiti više od 40 planinara.

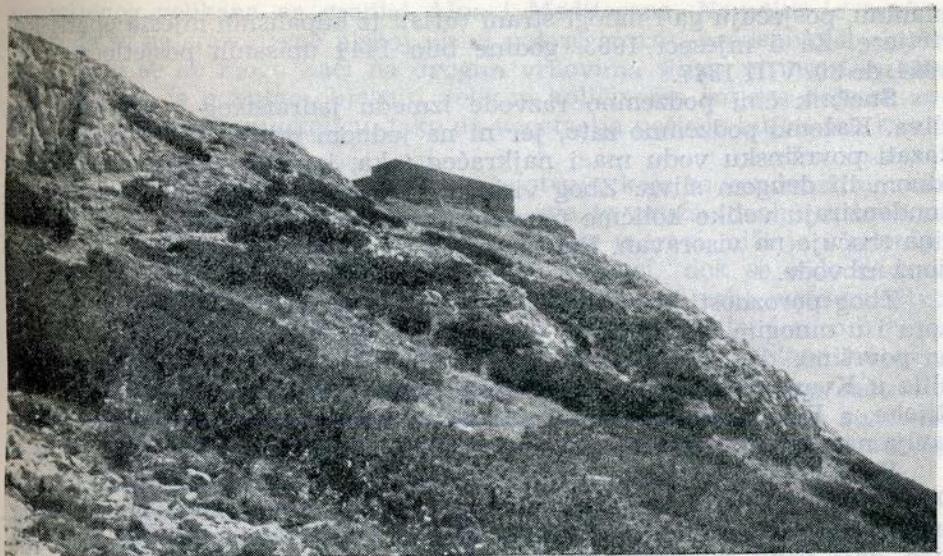
Poslije I Svjetskog rata Snežnik je bio u centru svjetske pažnje. Rappalski pregovori trebali su odlučiti sudbinom Snežnika. Talijani su energično zahtijevali granicu na tom dominantnom vrhu. Jugoslavenski delegati odbijali su takav zahtjev, znajući da bi Snežnik postao ofenzivna linija usmjerena protiv sigurnosti Jugoslavije. Pregovori u Rappalu bili su kratki i svršili su neuspjehom Jugoslavije. Rezultat tih neuspjelih pregovora bio je gubitak teritorija od 2.400 kvadratnih kilometara, nastanjenog isključivo našim življem. Veliki broj Hrvata i Slovenaca s tog područja našao se u nezavidnom položaju pod upravom fašističke Italije.

U periodu između dva rata Snežnik ostaje zatvoren za naše planinare. U to vrijeme na Snežniku djeluje talijanski Club Alpino, koji izvodi markiranje nekoliko putova na vrh. Na Svinčakima, livadi jugo-zapadno od vrha, podiže se novi planinarski dom »Rifugio D'Annunzio« kao prihvatilište za one planinare koji dolaze iz pravca Ilirske Bistrice. Na Čabarskoj Polici podiže se nekoliko planinarskih objekata. Za vrijeme svoje uprave Talijani su u području Snežnika izgradili gustu mrežu strateških cesta koje su vodile do dobro kamufliranih utvrda, bunkera i mitraljeskih gnejezda.

Ratna razaranja prohujala su i ovim krajem i danas na svakome kraju susrećemo razrovana granična postrojenja i garišta. Čelik i beton izmiješan korovom strši kao nijemi svjedok jednog neslavnog perioda, koji je upravo ovdje ostavio tako duboke tragove. Sablasno djeluju te ruševine u šumskoj tišini i osamljenosti. Vlaga, plijesan i rđa prekrili su bunkere koji šutke pričaju o borbama što ih je ovdje vodila Tomšičeva brigada. Mala mramorna ploča na obnovljenoj zgradi šumarije u Mašunu sa svega nekoliko riječi uvjerljivo priča o borbama s jakim njemačkim motoriziranim jedinicama za ovo važno šumsko čvorište. U vrtlogu ratnog požara nestalo je Mašuna i njegova grada.

I završio je rat i nestalo je nepravde duge 20 godina. Snežničkim šumama čuje se druga priča, priča o obnovi zemlje. Dahču kamioni novim šumskim cestama, a pile pjevaju svoju pjesmu. Nema više granice na Snežniku. Ponovno dolazi vrijeme za planinarenje po ovoj planini. U početku su uvjeti bili loši.

Talijanski dom »D'Annunzio« uništen je 1945. godine prilikom povlačenja Nijemaca iz Ilirske Bistrice. Iz jedne gospodarske zgrade nekadašnjeg doma adaptacijom je stvorena Cankareva kuća. Međutim, ona je mogla pružiti tek krov nad glavom i poslužiti kao sklonište u prije-koj nuždi. Na samom vrhu Velikog Snežnika, bivšu protivavionsku osmatračnicu, izgrađenu ljeta 1941. preuredili su planinari iz Ilirske Bi-

Planinarsko sklonište na vrhu Velikog Snežnika

strice u planinarski dom, koji je otvoren od 15. svibnja do 15. listopada. Na Svinčakima podigla je tvornica lessonita iz Ilirske Bistrice odmaralište za svoje radnike. Danas ponovno planinari Ilirske Bistrice čine sve napore da ospose Cankarovu kuću za prijem planinara. Svi su izgledi da će u 1965. godini ta kuća biti stalno otvorena, da će služiti kao baza za obskrbu doma na vrhu i planinarima omogućiti uspon na Veliki Snežnik u dvije etape. Osim toga, skijašima će odlično poslužiti zimi, jer je kuća na vrhu u to vrijeme zatrpana snijegom i ledom.

Odmah poslije rata pokušali su i riječki planinari obnoviti kuću na Čabarskoj Polici. Ovdje su Talijani imali prije oslobođenja svoj skijaški centar sa planinarskim domom »G. Rey«, koji su često posjećivali planinari i skijaši iz Rijeke, Trsta i susjednih mjesta. Poslije oslobođenja riječki skijaši nastojali su ospobiti jedan od porušenih objekata. Od gospodarske zgrade »Rifugia G. Rey« napravili su sklonište kome su dali ime dom Ivana Duiza.^{**} To sklonište više ne postoji, jer su danas 1944. godine.

uslovi za riječke skijaše povoljniji u području Delnica zbog bližeg i lakšeg prijevoza zimi. Cesta preko Klane do Čabarske Police zimi je često zatrpana i neprohodna. Talijani su zbog obskrbe svojih kasarni imali specijalne vojne jedinice za čišćenje cesta od snijega, pa su ceste nekoć bile i zimi prohodne. Upisna knjiga u domu na vrhu Snežnika govori nam da ovu planinu danas najviše posjećuju planinari iz Ljubljane, Ilirske Bistrice i Rijeke, a rijede iz ostalih krajeva zemlje. U posljednje vrijeme zahvaljujući turističkoj propagandi i cesti koja seže duboko u

* Guido Rey, talijanski alpinista, nesuđeni osvajač Matterhorna.

** Ivan (Giovanni) Duiz — John, riječki alpinista i ilegalac, strijeljan u Rijeci 1944. godine

planinu, posjećuju ga i mnogi strani turisti iz kupališnih mjesta opatijske rivijere. Za 5 mjeseci 1963. godine bilo 1444 upisanih posjetioca, a u 1964. do 30. VIII 1347.

Snežnik čini podzemno razvođe između jadranskog i crnomorskog sliva. Kažemo podzemno zato, jer ni na jednom mjestu ne bi mogli pokazati površinsku vodu ma i najkraćeg toka, koja bi pripadala sigurno jednom ili drugom slivu. Zbog visine, a i blizine mora, na Snežniku se kondenziraju velike količine morskog isparivanja, koje se u obliku obo-rina sručuje na visoravan. Računa se da tu godišnje padne oko 1260 miliona m³ vode.

Zbog poroznosti tla ogromne količine vode nestaju u dubinama ponora i u mnogim pukotinama. U podzemlju se ponovno sabiru i izbijaju na površinu, da bi se nakon kraćeg toka od svega nekoliko kilometara ulile u Kvarnerski, odnosno Tršćanski zaljev. Rečina utječe u more kod Rijeke, a Reka, koja nestaje u dubinama Škocijanske jame, ponovno se javlja na površini i izljeva u more kod Trsta kao Timavo.

Vode Snežnika pune i Cerkničko jezero, zatim tu su bogati izvori Obrha, Čabranke i Kupe, koji pripadaju crnomorskom slivu. I dok Kupa snabdijeva vodom srednji tok rijeke Save, Pivka, kao prvi tok Ljubljанице, daje vodu gornjem toku Save. Usprkos silnom bogatstvu oborina, Snežnik je suha planina i siromašna izvorima, stoga onaj tko želi proći njegovim šumama neka se dobro opskrbi vodom. Šumska uprava za svoje radnike uređuje cisterne. Nije rijetkost u šumi naći mali komad betoniranog tla između drveća koji služi kao provizorna nakapnica.

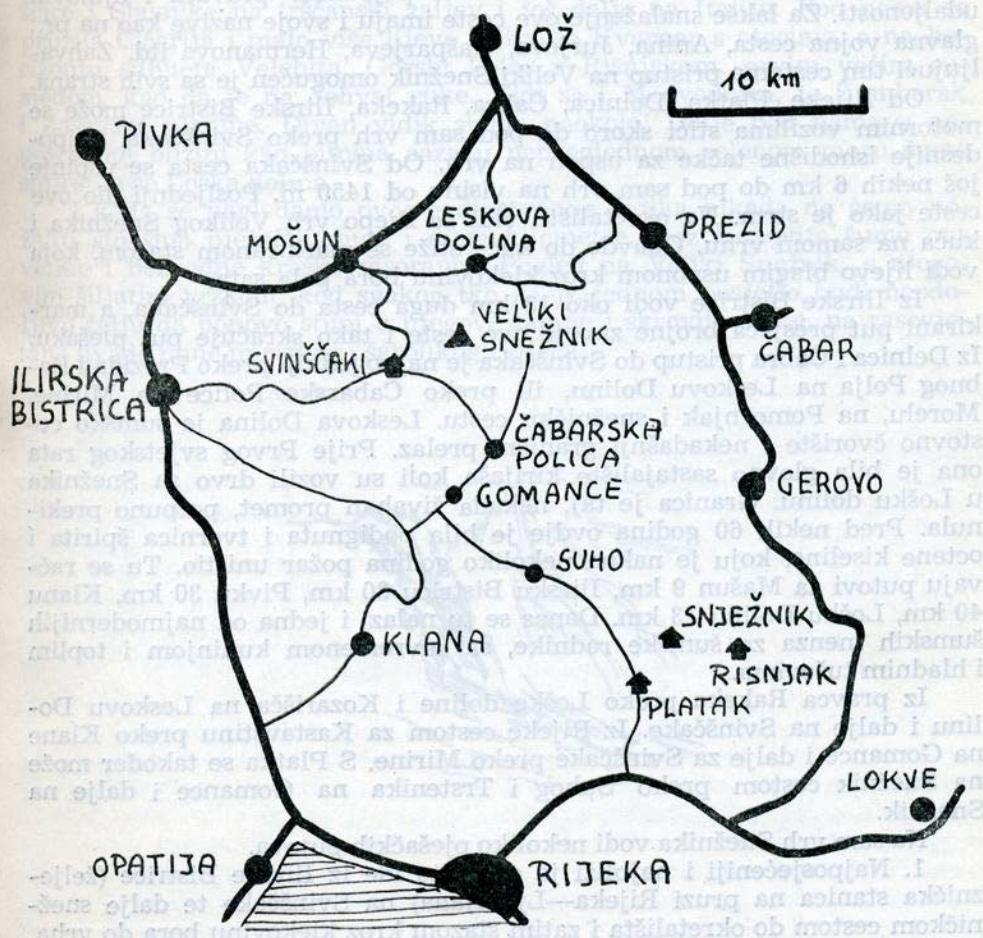
Snijeg ostaje na Snežniku do kasno u proljeće, ali ga ima preko čitave godine u dubokim ledeničkim jamama i vrtačama. Ispod samog vrha nalazi se jedna takova jama u kojoj je naslaga snijega od nekoliko metara. I ta činjenica ne mijenja u stvari ništa, jer vode nema, a Snežnik čuva tajnu svojih podzemnih voda i njenih tokova i teško da će ikome uspjeti utvrditi tačnu razvodnicu na toj planini.

Daljnja karakteristika Snežnika jesu njegove šume. Tudinci, koji su nekada koristili šumsko bogatstvo Snežnika, istovremeno s eksploatacijom su se brinuli i za pošumljivanje krasa, ne dozvolivši da se guste šume pretvore u goli krš. U tu svrhu služile su šumarske kuće i lugharnice s brojnim osobljem.

Na jugozapadnom području Snežnika zasađen je pojaz borova. Danas su to čitave šume, koje uspješno odolijevaju vjetru i ne dozvoljavaju mu da odnese onaj tanki sloj površinske zemlje. Iza područja bora dižu se livade, a zatim se nastavljaju bukove šume. Sa sjeverne strane, odmah tamo iza Babnog Polja nastavljaju se bukove šume kao neprekidni niz gorskotatarskih šuma tamo od Crnog Luga preko Čabarske Police. Šume oko Snežnika pripadale su obitelji Schönburg-Waldenburg, a gorskotatarske su pripadale knezu Turn Taxisu i barunu Kalmanu Ghyczyu. Šuma se uzdiže sve do 1450 m nadmorske visine prelazeći naglo u klekovinu bora, dok najzad ne preostaje samo oštra i kratka trava. U ovom području ima oko 35.000 hektara šuma. Posebna osobujnost i privlačnost Snežnika jest u njegovoj srednjegorskoj i visokogorskoj flori. Po svojoj bogatoj i raznolikoj, osobito glacijalnoj flori, Snežnik se je odavna pročuo i izvan granica naše zemlje. Prošlo je 100 godina od posjete čuvenog bečkog botaničara Antona Kerneru, koji je bio oduševljen florom ovog

usamljenog velikana na granici Alpa i Mediterana. Naročito je zanimljivo da se na srazmjerne niskoj visini nalaze izraziti predstavnici alpske flore, koji se ne mogu naći na drugim vrhovima slične visine. Ovu pojavu Kerner je pokušao objasniti velikim količinama snijega koje se задržavaju i rashlađuju okolicu, tako da vegetacija počinje bujati tek kasno u ljetu.

Blizina mora omogućava tople zrače struje, koje se kondenziraju nad Snežnikom i pružaju izobilje oborina, a sve to pruža idealne uslove za alpsko raslinstvo. Runolist je tu kraški i raste u travi, niži je i zeleniji; encijan imade više cvjetova na jednoj stabljici, dok se rododendron mnogo ne razlikuje od onoga u Alpama. Nešto niže od vrha raste mnoštvo gorskog ljiljana s po nekoliko cvjetova na jednoj stabljici i raznih boja. Tko bi mogao nabrojati sve vrste cvijeća za vrijeme cvjetane na ovoj planini! Zahvaljujući nepristupačnosti planine, ovdje se lijepo sačuvala bogata flora. No danas, kad se i planinari motoriziraju i kada su ceste pružile svoje krakove sve do ispod samog vrha, nastala je opasnost da

i snežnička flora doživi nezavidnu sudbinu mnogih drugih vrhova. Upravo to je i bio razlog da je Snežnik 1964. god. proglašen florističkim rezervatom u kome je zabranjeno brati bilo kakovo bilje. Granica botaničkog rezervata započinje s pojasom klekovine bora.

Životinjski svijet je ovdje zastupljen uglavnom istim vrstama kao i u Gorskom kotaru: jelen, srna, divlja svinja, vuk, i kao najzanimljiviji, medvjed, koji će ovdje još za dugo vremena naći sigurno obitavalište.

*

Malo koja planina ima toliko cesta kao Veliki Snežnik. Za to postoje dva osnovna razloga: bogatstvo šuma i nekadašnja državna granica. Ceste su se pružile u svim pravcima, i danas, laički gledajući, teško bi našli pravu svrhu gradnje nekih od tih cesta. Pravo je umijeće snaći se na brojnim šumskim raskršćima, u većini slučajeva bez ikakovih oznaka i putokaza. Na takvima raskršćima obično se nalaze kasarne, zapravo ruševine kasarna, bunkera i podzemnih utvrda. Pred parkom snežničkog grada u Kozarištu našli smo kameni putokaz visok 1,5 m s grbom obitelji Schönburg-Waldenburg i oznakama pojedinih pravaca i njihovih udaljenosti. Za lakše snalaženje ove ceste imaju i svoje nazine kao na pr.: glavna vojna cesta, Anina, Jurjeva, Gašparjeva, Hermanova itd. Zahvaljujući tim cestama pristup na Veliki Snežnik omogućen je sa svih strana.

Od Rijeke, Platka, Delnice, Čabra, Rakeka, Ilirske Bistrice može se motornim vozilima stići skoro do pod sam vrh preko Svinčaka, najpodesnije ishodišne tačke za uspon na vrh. Od Svinčaka cesta se uspinje još nekih 6 km do pod sam vrh na visinu od 1450 m. Posljednji dio ove ceste jako je strm. Na okretalištu vidi se lijepo vrh Velikog Snežnika i kuća na samom vrhu. Odavde do kuće stiže se markiranim stazom, koja vodi lijevo blagim usponom kroz klekovinu bora pola sata.

Iz Ilirske Bistrice vodi oko 18 km duga cesta do Svinčaka, a markirani put presjeca brojne zavoje ove ceste i tako skraćuje put pješaku. Iz Delnice i Čabra pristup do Svinčaka je najpogodniji preko Prezida i Babnog Polja na Leskovu Dolinu, ili preko Čabarske Police na Mirine, Morelu, na Pomočnjak i snežničku cestu. Leskova Dolina je šumsko cestovno čvorište i nekadašnji granični prelaz. Prije Prvog svjetskog rata ona je bila glavno sastajalište kirijaša koji su vozili drvo sa Snežnika u Lošku dolinu. Granica je taj, nekada živahan promet, potpuno prekinula. Pred nekih 60 godina ovdje je bila podignuta i tvornica špirita i octene kiseline, koju je nakon nekoliko godina požar uništio. Tu se račvaju putovi za Mašun 9 km, Ilirsku Bistrigu 30 km, Pivku 30 km, Klanu 40 km, Lošku Dolinu 13 km. Danas se tu nalazi i jedna od najmodernijih šumskih menza za šumske radnike, sa suvremenom kuhinjom i toplim i hladnim tuševima.

Iz pravca Rakeka preko Loške doline i Kozarišča na Leskovu Dolinu i dalje na Svinčake. Iz Rijeke cestom za Kastavtinu preko Klanje na Gomance i dalje za Svinčake preko Mirine. S Platka se također može na Snežnik cestom preko Suhog i Trstenika na Gomance i dalje na Snežnik.

Na sam vrh Snežnika vodi nekoliko pješačkih putova.

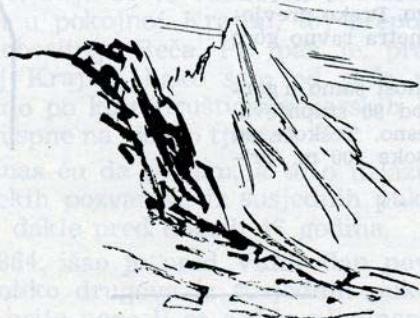
1. Najposjećeniji i najbliži je onaj što ide iz Ilirske Bistrice (željeznička stanica na pruzi Rijeka—Ljubljana) na Svinčake te dalje snežničkom cestom do okretališta i zatim stazom kroz klekovinu bora do vrha.

2. Manje poznat, ali isto tako zanimljiv je put koji je markiralo Turističko društvo iz Loške Doline: cestom iz Loža pored grada Snežnika, Jurjevom cestom do Leskove Doline odakle kraticom uspon na Glavnu desno u bukovu šumu markiranom stazom do iznad pojasa bukve gdje se na livadi sastaje s još dobro vidljivom plavom talijanskom markacijom koja dolazi s lijeve strane iz pravca Gomanca, odnosno Čabarske Police. Dalje obje markacije vode uporedo na sam vrh s njegove sjeverne strane. vojnu cestu i konačno na Gašparjevu cestu (sve markirano). S ove ceste

3. Put ide cestom od Gomanca, odnosno Čabarske Police, preko Mirene na Sežanje, gdje napušta cestu stazom preko livade, a zatim se spaja s markiranom stazom što dolazi od Leskove Doline (ovo je stara dosta manjkava talijanska markacija).

Iz svega što smo iznijeli, lako se može doći do zaključka, da je Snežnik zanimljiva planina, koja zasluguje češće posjećivanje. Ako svemu tome dodamo još i veličanstven pogled, što se stere na sve strane, oda je doživljaj potpun: počam od Savinjskih i Julijskih Alpa preko Trnovskog gozda i Čavna na Nanos i Lonicu — pogled se dalje pruža preko Vremščice i Slavnika na tršćanski zaljev i još dalje na Italiju. Pod nama se pružila Ćićarija i malo više lijevo Učka, te Kvarner s otocima, a na horizontu silhueta Velebita. Gorski kotar s Risnjakom, prvim većim susjedom, kao da je na dohvrat ruke. Vidi se i Medvednica, te Žumberak i Zasavske planine. Divan vidik svuda naokolo! Dolje pod nama u nepreglednom zelenom moru šuma smjestila se Loška dolina.

I kada se nagledamo ovog jedinstvenog vidika nikada ne ćemo pozaliti što smo pješačili duge i duge kilometre kroz sjenovite šume ove velike i bezvodne kraške visoravni. Pogled na Veliki Snežnik, s njegovim šiljatim vrškom, kod svakog tko ga je jednom posjetio budi neodoljivu želju da ponovo stupi u njegove tamne i skrovite šume, na rascvjetane livade pune mirisnog i šarolikog cvijeća.

Smjer »HPD 90« u zapadnoj stijeni Kleka

Čitav je uspon ispenjan u tri etape:
7. VI, 14. VI i 28. VI 1964.

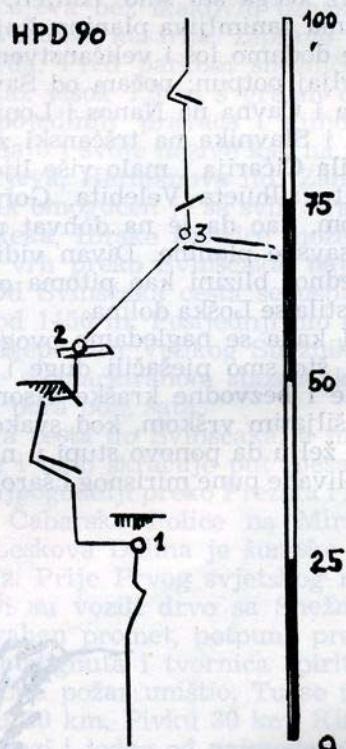
Navez: Kazimir Sambolec i Stanislav Gilić

Pristup: Od planinarske kuće statom prema vrhu Kleka. Tamo gdje put zavija prema sedlu, pod zapadnom stijenom Kleka, nalazi se karakteristična ljska uz sam puteljak. Desetak stepenica naviše do okomite pukotine. Tu je ulaz.

Opis: 10 m po okomitoj pukotini, koja u slijedećih 10 m postaje sve prevjesnija do izrazitog nosa. Iz pukotine lijevo te po razvedenoj stijeni do u rupu (osig.). Kršivom prijećnicom u lijevo do uske police. Sa nje gore preko trbušaste ploče sa minimalnim oprimcima (specijalni klinovi!) do pod koso položeni prevjes. Pod prevjesom po pukotini koso u lijevo do razvedene stijene. Ravnogore desetak metara do druge rupe. Iz nje desno preko stropa do okomite ploče s dobrim hватишima. Preko nje na usku policu (dobro osig.). Koso u desno preko razlomljenog dijela stijene na travnatu policu do njenog desnog ruba. Po kratkoj prevjesnoj pukotini, što je pravi brid sa pločom, u položeniji dio stijene. Po ispranoj ali čvrstoj stijeni do pod prevjes kojega obići u lijevo. Preko prevjesa i lijevo za oko dva metra ravnogore na rub stijene.

Ocjena: Eksponiranost samo u gornjem dijelu stijene ispod 90 stupnjeva; ostalo uglavnom prevjesno. Teškoće su VI, V+ i IV. Stijena visoka 100 m. Vri-

jeme za ponavljače vrlo je teško precizirati. Budući je ostalo desetak klinova na ključnim mjestima, bilo bi moguće smjer prepenjati za manje od 6 sati.

Na Bjelolasici 1864.

Prije ravno stotinu godina izvršila je grupa ogulinskih oficira uspon na Bjelolasicu, najviši vrh Gorskoga kotara. Bilo je to, dakle, ravno deset godina prije osnutka Hrvatskog planinarskog društva, prve planinarske organizacije na slaven-skom jugu.

Jedan učesnik tog izleta, također ogulinski oficir, saču-vao nam je uspomenu na ovaj davnji planinarski podvig u svom putopisu, koji je 1912. godine objavio zagrebački časopis »Vijenac« u broju 3. (str. 93). Pisac ptuopisa nije bio nitko drugi, nego Bude Budisavljević (1843—1919), poznati književni radnik u razdoblju prije Prvog svjetskog rata, kasnije »veliki župan lički« i jedna od glavnih ličnosti u dogadjima oko osnivanja HPD-a.

Iz njegovog putopisa donosimo značajnije dijelove. Iako u ponešto arhaičnom ruhu, prikaz dјeluje toplo, patriotski i plastično. Nadamo se da će naši čitaoci sa zanimanjem pročitati opis tog davnog dogadaja, koji vrijedi registrirati kao detalj iz prvih početaka našega planinarstva.

Dr Željko Poljak

Otkad se u Zagrebu 1874. godine osnovalo »Planinarsko društvo« sve to ćešće čitaš ili slušaš o lažnji živih prijatelja velebitne prirode na planinu ili goru ovu ili onu. Razdragni, što velikom draži uspona uz golijeti sure, što dalekim pogledom s tjemena zavičajnog gorja, vraćaju se smjeli hodci k domu svomu, pa pričaju toplom riječi ili kite poletnim perom, što su sve vidjeli i doživjeli, kolike li su se naužili božjom rukom ispisane strahote i krasote.

Pred po vijeka nije u nas, u hrvatskoj našoj domovini, tako bivalo. Izim Torbara, Klekovskoga pa Vukotinovića i možda još koga prirodoslovca, malo je naučnoj knjizi odanih trudbenika marilo, da upozna razne vrletne krajeve zavičaja svoga, a kamo li da bi se uspinjati išli uz one strme klisure i kose. Nije se to radilo ni u starom a ustavnom dijelu zemlje, nekmo li bi u pokojnoj Krajini, toj prepokornoj pušći-gadari u gospodljivoj ruci nebesitoga Beča. Pa ipak je, prem posve rijetko, bar ponegdje u gornjoj Krajini, kako sam od sada već davnih pokojnika davno slušao, odlazilo po koje društvene carskih časnika, da se ovoj ili onoj gori ili planini uspne na visoko tjeme.

Nego drugo danas ču da pričam, a to o uzlazu povelika broja ogulinskih časnika i nekih pozvanika iz susjednih pukovnija, na Bjelolasicu u ljeti godine 1864, dakle pred dobrih 47 godina.

Ljeti godine 1864. išao je pred Vidov dan povelik broj nas ogulin-skih časnika i nekoliko drugova iz susjednih pukovnija na Bjelolasicu, dakle deset godina prije nego li se rodilo planinarsko društvo. Na poziv našeg pukovnika došao je bio iz Karlovca general Wagner, a s njim su išli osim pukovnika Haasza, potpukovnik Došen, Likota od oka, čiji je dični bábo vojevao pod Moskvom, pa major Sabolić, rodom Virovac, onda tri kapetana i zapovjednika satnija u Ogulinu, Dubravi i Oštariji, i to Tone Ratković, Pepo Draženović i Tomo Vicković, pa natporučnik

krajiške uprave kod ogulinske satnije Frane Bach, rijetka slika i prilika blaženoga razbora i mira (a rođeni otac Kvaternikova pratioca oko Rakovice), i još oko 30 drugova.

Prije podneva krenusmo iz Ogulina, pješice dášto, starom cestom što no se uzbrdice verugala kraj Turković-sela pa na lijevo mimo Kleka, te izbijala više Musulinskog Potoka kroz bukovu šumu na ovisoku ravan Bijelsko, s koje je već pucao vidik na Bjelolasicu. Odanle skrenusmo kroz jelovu šumu Šnidavac pa uz nogu do šumskog predjela Tisovca, a onda se spustimo nešto malo pod nogu do u selo Jasenak. Kako se sve onuda zovu šume i brda i ravni, dašto da sam već davno zaboravio, ali mi je ime njihovo dozvao u pamet poštenjaković, koji onud sve poznaje i znade na dlaku.

U »Vijencu« iz godine 1880. broj 52. imademo opis kraja, a od ruke dičnog pobratima moga Augusta Šenoe, koga sam godine 1874. vozio onud, pa u Novi Vinodolski novo sagrađenom cestom. Iz putopisne crtice Augustove »Preko Jasenka« uvrstio sam prekrasni opis puta u članak »Nekolike uspomene na Augusta Šenou«, štono ga je donijelo »Hrvatsko kolo« u trećoj knjizi godine 1907, pa nekud ne mogu, iako bi itekako vrijedno bilo, da isti opis po drugi puta ovdje baš ja prenesem. Nego hoću samo da ponovim njegove riječi o samom selu Jasenku, gdje smo i prenoćili:

»Lijepo je to seoce, kuće drvene, istina, ali uredne i čiste, a pravilne kao po komandi. Čovjek bi rekao da su jučer bile na raportu kod kompanije. I narod je dobar, čist, bistar, prometan. Ljudi kršni gorštaci pod crven-kapom, ženske doduše manje llijepi, sve crnokose i crnooke, ali zdrave i krepke — da, sav narod je tu pravi kremen.«

A sad da se vratim na naš hod godine 1864. Vodičem nam je bio još iz Ogulina tadanji narednik, ili kako narod govoraše »veljbaba«, sad već pokojni Sava Kosanović, rodom Jasenčanin, a pratioci su nam dalje od Jasenka bili Savin brat Male, u tom selu krčmar, i kapural Gajo Mamula, takoder iz Jasenka, obojica potonjih još i danas živi i zdravi, a čvrsti poput tisovine.

Večeralo je društvo kod Male, ponesav dašto dobre hrane i boljega pića sa sobom, ali i njegova je planinka bila spremila dosta toga ni malo na odmet. Ne pitajte, kako smo se smjestili, gdje li smo sve posjedali: ta u po ljeta sjedneš gdje ti je draga, a mladi ljudi baš i ne vole kao smetati velikoj gospodi, već se radije snađu i oko ognjišta, gdje ih domala stane življi žubor, a da ne moraju, što no vele, svaku riječ vagati, žvakati. Popodugo društvo bilo naokupu, a onda mu valjalo poći na počinak. Svi smo dašto noćili u selu: gospoda u Male krčmara, a mlađi se pojopruzili po tavanimima na sijenu, neko bome i kraj vatrice u polju.

Vedro, krasno, a ma kao u boga isprošeno ljetnje jutro. U nas mlađih penjačke voljice na pretek, a i visoka gospoda junaka se drže. Kapitani Tone Ratković i Tome Vicković odnekle naručili domaće konje, pa se na sedla, kad ustreba podbačaju dugačkim štapovima, a kad navre velika straćina, žestok uspon, potonji bratac, ne znam zašto, ali svakako od neke šale, svaki čas dovikuje svome sedleniku: »i, i, Todore!«

Iz Jasenka vodio je tada pješački put kroz Prisjeku, Tjesanac, Begova vrata na brdo Mirkovicu i dalje do na Vrbovsku poljanu, okle se valjalo penjati na vrh. Za Prisjeku govorio je narod, da su ju Turci raskopali,

Pogled na Bjelolasicu s Bijelih stijena

Foto: V. Matz

kad su napadali na Mrkopalj, jer onuda vodi staza kroza samo golo visoko stijenje, a izgleda kao da je tuj svakako imala posla ljudska ruka.

Neposredno podno samoga vrha prostiru se još omanje poljane, od kojih svaka ima svoje ime, kao i ona Mirkovačka, pa Vrbovska. Zapravo se iz Jasenka ulazi najprije prema sjevero-zapadu kroz omorikove gaćeve na Begovu stazu, a onda se skreće prema Bjelolasici, te dobrahno uspinje na Begova vrata i to između dvaju brda, Šiljevine i Kormesača, pošumljenih jelovinom. Ovo mi rekoše, koji su potonjih godina prolazili onuda, te po tome bolje pamte i krajeve i nazive.

Od Jasenka pa do Vrbovske poljane trebalo je nogu na nogu dobra tri sahata, a odanle kroz jelovu šumu do na vrh planine mali sahat. Kako na Vrbovskoj poljani raste vrlo pitoma gorska trava, rado se ondje ustavismo i podobro odmorismo u ugodnom razgovoru, začinjenu s nešto hladne hrane te i dobra pića. Kad poći put vrhova dalje, e ljut te strmac sreta; nije druge, već daj se veri, penji se, napreži se, da ti oči skaču, a pod kraj da vidiš, ne bilo druge, već drug drugu pružaj desnicu, da se ondje uspne, a ne omakne.

Što bliže vrhu, šuma došla sve kržljavija, one klisure, pa vrleti obrasle sve to rjedim stabaljem, a na ovom mahovina se uhvatila. Na

samom vrhu štrlje gromade bijelih stijena, a na jednoj vidjeh i mali izvor za plahe srne — tako rekoše. Između glavice zvane Bjelolasica i Bijelih stijena prema zapadu, ima dolinjak Bucalo, pošumljen jelovinom i bukovinom, a više njega su Bijele i Samarske stijene, sami čunji od kamena gigantskoga lika.

Evo nas, na mjestu smo, na trećem a najvišem vrhu, koji zovu »kulom«. Dok mi onamo stigli, vješte ruke već podigle i zelenim lišćem okitile prostranu sjenicu. Popostadosmo znojni i umorni, ali nam dođe nekud voljko. Eno gle, na vedru se nebu sja sunašće jarko, sja, ali ne žari. Tren dva popomisliš: bi li sjeo i odmorio se; ali ne da srce sjedati, željno oko kruži naokolo krugom drage hrvatske domaje. Treneš časom, da se odmoriš, ali ti se oku ne da mirovati, pa kad zirneš dolje k sinjem moru, što je optočilo kvarnerske otoke, podide te neka bol, žigne te nešto i stegne pri pomisli na mrku našu sudbinu, koja nas izodavno cijepa i još uvijek drži na razmaku od rodene braće. Ta šta smo bogu skrivili — jekne ti u grudima — te nas huda nemilica i goni i bije: amo Istra, onamo gornja Krajina, niže nje Dalmacija, sve jedna te jedna krv, jedan narod, a tri uprave, što no svaka svoju kozu muze, svaka svoju kudjelju prede, na drugoj tari tke: ao tuge, ao štete grdne!

Dugo je potrajalo dok se gledaoci mogahu pribrati, pa da opet mirnim gledom glednu na drugu sjevernu stranu. U kašnju ruku starija gospoda dodavaju stakla za daleki gled, pripominjući otvrdom nijemštinom, što im na um dođe. Kad odjednom skoči na noge potpukovnik Došen, da pozdravi glavara generala, dašto, njemački. Onda zaredale kićene zdravice starijoj gospodi. General Wagner vrlo je lijepo pokadio »stola ravnatelju«, a ovaj se onda ljubaznim pozdravljem sjetio i ostalih sustolnika, kola mlađih časnika. Najednom će potpukovnik poimence pozvati najmlađeg poručnika — »die jüngste Knospe des Regiments«, neka na pogledu divnih naših zavičajnih gora i dolova nazdravi hrvatskoj domovini. Skoči momče na noge lagahne, i zaokruživši okom naokolo, stane besjediti, počevši otprilike ovako:«

»Velepoštovana gospodo! Kad želite, da s ovoga velebnoga vrha pozdravim ljubljenu majku, hrvatsku nam slavnú domovinu, ne mogu je pozdraviti, ne mogu joj nazdraviti inim, do li slatkim majčinim jezikom...«

Burni klici i poklici povlađivanja, osobito od mlađih drugova, zaorili tankim gorskim zrakom, a besjednik onda nastavio i prosuo, što je znao i mogao bolje. Kad lajtmanak doustio, zatutnjeli veseli povici i zanosno baš iz toplih grudi, provalilo klicanje jasno, glasno: »Živjela domovina!«

I meni je milo što se, evo, sjetih, da taj uzlet na Bjelolasicu opišem širim krugovima, kao dragu uspomenu iz godine 1864.

Osorčica (588 m)

Razmjerno niske planine mogu također biti od vanredna interesa za planinara svojom strukturu i položajem, a napose ako služe kao naročiti vidikovac na daleki horizont. Takva je planina Osorčica koja zaprema cijeli sjeverozapadni dio otoka Lošinja, a čiji se glavni greben s najvišim vrhom Televrin (588 m) smjestio između mjesta Nerezine na Osoru i drevnog Osora na Cresu, po kojem je dobila ime.

Osorčica je naistureniji vis sjevernog Jadrana prema otvorenom moru, dakle vanredan vidikovac na cijeli sjeverni dio našeg mora od rta Kamenjaka na jugoistočnom dijelu Istre pa sve do Zadra. Kao vidikovac ta je gora služila oduvijek otako se čovjek počeо služiti brodovima u tom kraju, pa joj s tog razloga i sam vrh nosi ime grčkog porijekla s odgovarajućim značenjem. Da je Televrin zaista jedinstven vidikovac na gotovo cijeli naš gornji Jadran najbolje ćemo to shvatiti ako se popnemo na njega. Od rta Kamenjaka pa na obje strane naokolo do Zadra, s cijelim lancem Velebita i svim otocima i većim školjima, naći će se pred nama. Za vrlo povoljna vremena pojavit će se preko otvorena mora i Apenini u Italiji. S tog vidikovca dobro oko zapazit će i na velikoj udaljenosti svaki veći plovni objekt koji se kreće prema našoj obali ili se odmiče od nje. Za planinara od najveće je važnosti da se s Televrina pred nama pojaviju cijeli Velebit, a naročito njegov južni dio na kojem će s tačnošću, kao na dobroj reliefnoj karti, moći utvrditi svaki značajniji vrh na glavnom najvišem njegovu grebenu od Crnopca do Visočice, a isto tako i pojedine vrhove na nižem hriptu što se jače primakao moru od Babina vrha preko Bulime pa sve tamo do Kubusa. Ovo je jedinstven pogled na primorsku stranu Velebita kao što je jedinstven i onaj s Ličke Plješvice na kontinentalnu njegovu stranu.

Planinara, međutim, neće uvijek poslužiti sreća da sagleda cijeli mogući horizont s Televrina, pa tako ni sam Velebit. Potrebno je, razumije se, čisto obzorje naročito od sumaglica koje se izdižu nad morem baš ljeti za vrijeme sunčane pripeke. Lijepim pogledima bit ćemo nagrađeni nakon nevremena; ono ovdje najčešće nastupa noću, pa nas

probude bljesak i gromovi. Kad se urnebes smiri i u zoru pojavi plavo nebo, tada je vrijeme da se bez okljevanja odlučimo za uspon. Sa svakim korakom naviše Velebit kao da sve jače iskače iz mora, pa kad stignemo na sedlo Počivalice iznad Nerezina bit će s jedne strane pred nama cijeli Velebit i sve otočje pod njim, a na drugoj jugoistočnoj strani pojavit će se posljednji gotovo plosni otoci prema istarskoj obali: Unije, Srakane te svojim pijescima i stanovništвом jedinstveni otok Susak. Preko ovih, otvoreno more.

Glavni masiv Osorčice predstavlja krš bogatih oblika, koji je nekad bio pokriven bogatom šumom crnike i bora. Ljuti krš gotovo u cijelosti predstavlja jugozapadna strana grebena ispod Televrina. Ta je strana planine strma i teško prolazna, a na njoj se ističu dvije visoke stijene, poprilići na polovici padine, ispod kojih kamenom tlo kao da je propalo. Gledane s mora te se stijene još jače ističu, a oblijeću ih galebovi. Neki su ljudi u Nerezinama pričali da se baš u tom kršu podno Televrina nalaze dvije špilje, ali o njihovu položaju i veličini nismo mogli dobiti podrobnih podataka, pa je naše nastojanje da ih pronademo ostalo bez uspjeha.

Niži predjeli planine od sedla Počivalice na jugoistok prema mjestu Malom Lošinju uglavnom su pokriveni grmljem crnike, pa tu već nalazimo suhozidine i na samom grebenu. To je znak, da je privatno vlasništvo doseglo i sam greben što nije slučaj na najvišem dijelu masiva.

Sjeveroistočne padine Osorčice nalaze se najvećim dijelom pod šumskim pokrovom i to na podnožju. Na privatnim površinama ogradenim suhozidim, prevladavaju crnica i lovor, dok su viši dijelovi pokriveni do samog grebena, pa i preko njega, starijim sastojinama primorskog bora. Već kod samog prijevoja Počivalice sastojine bora prelaze i na jugoistočnu stranu planine, ali samo na blaže položenim padinama. Ova borova šuma bila je sadena još za vrijeme austrijskih vlasti, ali samo na terenima državnog vlasništva, a bila je znatno pririjedena između dva rata za vrijeme talijanskih vlasti.

Cijeli masiv služio je nekad za ispašu ovaca i koza, koje su zajedno sa sjekirom u ljudskoj ruci pridonijele ogoljenju planine. Danas na Osorčici koza nema, a broj ovaca koje slobodno pasu minimalan je.

Na višim dijelovima glavnog bila zapaža se odsustvo ptica, a poznata je činjenica da na otocima Cresu i Lošinju uopće nema zmija otrovnica, pa se planinar u kršu Osorčice slobodno kreće ne obraćajući pažnju posoku, toliko čestom u kršu ostalih naših, naročito primorskih, planina. Od leptira najčešći je u kamenjaru, pa i na samom vrhu, lastin rep. Domaći ljudi tvrde da na podnožju planine i to na mjestima gdje se pojavljuje slatka voda ima bjelouški, koje su crnosmeđe boje, što nismo mogli provjeriti, no običnog guštera nalazili smo samo u kamenjaru uz morskou obalu.

Zive vode na cijeloj planini nema, ali pod njom na obali mora ima vrela slatke vode i vrulja u moru. Nema sumnje da je i mjesto Nerezine nastalo i okupilo se oko jakog vrela koje se nalazi na trgu posred mesta. Sada ga zamjenjuje vodovod koji dovodi vodu iz slatkovodnog Vranskog jezera na otoku Cresu.

Na Osorčicu vode svega dvije staze s planinarskim oznakama, ali mogući su i usponi bespućima u kamenjaru. Dobra staza vodi također iz Osora, ali nije označena. Navedene označene staze vode sa trga u Nerezinama i to ona planinarski interesantnija, ali nešto duža, vodi preko sedla Počivalice i dalje uglavnom hrgtom planine do crkvice na vrhu Sv. Nikola, dok se druga na samom trgu odvaja prema sjeverozapadu i u serpentinama vodi također do spomenute crkvice. Od vrha Sv. Nikola pa do najvišeg vrha Televrina vodi samo jedna označena staza.

Staza za Počivalice vodi jugozapadno od bunara na glavnom trgu u Nerezinama uzbrdo do kapelice sv. Magdalene. Tu se nalazi vodovodni ispust, pa kako odavle dalje više nema pitke vode, preporuča se, opskrbiti se vodom na tom mjestu. Odavle se ujedno pruža prvi pogled s visine na Nerezine i dalje preko Lošinskog kanala na Cres i Južni Velebit. Nastavljujući put zapazit ćemo lijevo na brdu veću ruševinu naselja Barda, što u tamоšnjem dijalektu znači »brdo«. Vrijedno je otići do te dobro očuvane ruševine jer ćemo tu moći razgledati gospodarsku organizaciju jednog starog naselja, koje se smjestilo povisoko na samotnom brdu, radi lakše obrane od napadača s mora. S Barda, koje se

nalazi na oko 150 metara nadmorske visine, vidik se pruža gotovo na cijelu sjeveroistočnu dobro razvedenu obalu otoka Lošinja kao i na cijeli horizont prema Velebitu. Ostavivši Bardo za popodnevnu šetnju iz Nerezina, stići ćemo izgradenom stazom na prijevoj Počivalice za tri četvrt sata u stalnom usponu. Prijе Počivalice susrećemo se s čistom sastojinom borove šume u kojoj ćemo na prijevoju u hladovini lako naći pogodno mjesto ne samo za odmor, već i za nove vidike s druge strane planine u jugozapadnom smjeru. Pred nama je otvoreno more s tri otoka i to Unije prema Istri, uskim kanalom razdvojeno Srakane i dalje preko njih Susak. Plavet mora, zelenilo šume i bjelilo kamenjara stvaraju oku ugodnu harmoniju, koja se rijede susreće na drugim mjestima tog otoka.

Od prijevoja Počivalice planinarske oznake nas vode hladovinom borove šume uzbrdo do prvih visokih stijena koje čine sastavni dio samog planinskog grebena. Kod prvog suhozida sresti ćemo se s napisom »Vidikovac«. Potrebno je popeti se desetak metara do samog vidikovca s kojeg pada lijep vidik na Nerezine i starodrevni Osor te dalje prema sjeveroistočnom horizontu.

Doskora se u kamenjaru gubi staza, a planinarske oznake nam pokazuju samo opću smjer uspona, pa je potrebno potražiti najzgodniji prijelaz i uspon u kamenjaru da bismo stigli do slijedeće oznake. One će nas konačno izvesti na samu stjenovitu grbinu planine. Na daljem usponu grbinom prelazit ćemo sa stijene na stijenu i bacati poglede sad na lijevu, sad na desnú stranu da bismo upotpunili dosadašnje vidike jednim novim — na cijeli dobro razvijeni i zelenilom pokriveni jugoistočni dio otoka Lošinja sa zaljevom i gradićem Mali Lošinj. Grebenom planine uspinjemo se sve do vrha Sv. Nikola. To je jedinstven uspon s prekrasnim vidicima na jednu i na drugu stranu gorskog grebena, na bogati horizont prema Velebitu i prema Zadru. Samo nam još Televrin prijeći da u čitav horizont uključimo i središnji dio Istre kad stignemo na vrh Sv. Nikola. Tu se na omanjem kamenom zaravanku smjestila kapelica sv. Nikole koja je uvijek otvorena i služi planinaru kao sklonište od sunčane pripeke kao i od nevremena.

Odavde pa do Televrina trebat će nam još pola sata hoda i to ponajprije spuštanjem u ozelenjelu uvalu što se smjestila sjeverozapadno ispod nas, pa opet

toliko užbrdo utrtom stazom. Nakon ponovnog uspona prolazimo kamenim zavankom, pa kržljavom šumom kojoj vjetar prijeći da se jače izdigne, te samom ivicom gorskog grebena, a iznad ljuta krša, do samog stoča Televrina sa triangulacionim znakom. To je konačno tačka s koje slobodno posmatramo horizont na sve četiri strane, od krajnjeg jugoistočnog rta Istre Kamenjaka do Učke, od Snježnika do krajnje tačke Južnog Velebita sa svim otocima podno njega, te u smjeru Zadra i otvorena mora.

Na Televrinu, na najvišoj i jedinstvenoj tački sjevernog Jadrana, koja se najdalje otisnula u otvoreno more, sigurno ćemo se duže zadržati i zaboraviti na povratak. Pa kad konačno odlučimo da se vratimo trebat će birati stazu prema Osoru ili prema Nerezinama. Prema Osoru staza je dobro utrta, jer je za vrijeme skorog snimanja i triangulacione izmjere, na Televrin dnevno dolazio gonič s magarcem natovarenim potrepština na topografe, koji su se smjestili pod šatorom u zavjetri podno samog Televrina. Do Osora i Nerezina podjednaka je udaljenost s vrha planine ali, ako smo odsjeli u posljednjem mjestu, vratit ćemo se do pod vrh Sv. Nikola gdje se na prijevoju ulijevo odvaja dobro izgrađena i označena staza za Nerezine. U gornjem svom dijelu ta staza prolazi borovom šumom sve do jedne strme izdignite stijene. Ispod stijene se nalazi mlaka vode nakapnice, koja nikad ne presuši, a služi samo za napajanje ovaca koje se nadu na tom dijelu planine. Malo naniže od ove nalazi se još jedna, ali manja udubina s nešto vode, s lijeve strane puta. Obje nakapnice nalaze se na gornjoj granici privatnog vlasništva, pa se tu opraćamo s boro-

vom šumom i ulazimo u predjel obrasao crnikom te u privatno vlasništvo ogradi suhozidinama.

Spustivši se konačno između suhozida na široki seoski put dolazimo na kon kraćeg vremena, do prvih raštrkanih nerezinskih kuća. Tu će nas domaćice rado napojiti hladnom vodom iz cisterna, jer do ovih kuća po strani samog mjesta vodovod još nije stigao.

Kad ugledamo Osorčicu s otoka Cresa ili s parobroda koji se primiče starodrevnom Osoru iz pravca grada Cresa njen oblik neće privući našu pažnju. Više će nam upadati u oči njezin apsolutna visina. Iz te perspektive njezin oblik naliči planinama blagih greben-skih linija bez istaknutih vrhova, kao što su npr. Medvednica, Samoborska Plješivica i Bjelalasica. Međutim, Osorčicu ćemo jedva prepoznati kad ju ugledamo iz pravca Velog ili Malog Lošinja. Iz te perspektive prikazuje nam se kao oštar stjenovit čunj, kojem se stjenovita strmija strana spušta prema jugozapadu. Sjeveroistočna mu je nešto blaže položena i tamna uslijed borove šume koja ju pokriva. Iz te perspektive, naime, Osorčicu gledamo ravno u boč, pa nam upada u oči da glavninu najvišeg dijela planine čini razmjerne vrlo uzan kameni greben, koji nam se predstavlja kao šiljak vrlo strmih strana. Zapravo taj pogled na Osorčicu privlači pažnju svakog planinara i budi u njemu želju da se uspne na taj šiljati čunj. I mi smo upoznali tu planinu manjih razmjera ponajprije iz te perspektive, pa nam nije bilo teško odlučiti se, da se prvom prigodom popnemo na taj najviši i najisturejni vis prema otvorenom moru, na taj jedinstveni zrenik u kvarnerskom dijelu našeg Jadrana.

VLADO OŠTRIĆ, Zagreb

Neke novije staze u Kamniškim Alpama

U Kamniškim Alpama — gorju koje planinari iz Zagreba i Hrvatske rado i u znatnom broju posjećuju — ima manje promjena nego npr. u Julijskim Alpama. Karta »Karavanke, Kamniške Alpe in sosedstva« (Planinske karte Slovenije, list 2, Ljubljana 1964), još uvijek uglavnom odgovara i današnjem stanju.

Izvjesnih promjena ipak ima i ovdje su neke navedene.

1. Cesta Dom u Kamniškoj Bistrici — Konec preložena je i proširena te ujedno produžena, jednim odvojkom, mimo Žagane peći do podnožja glavnog uspona prema Kokrškom sedlu, odnosno do predjela zvanog Čmaževka. Nova cesta nije do sada i nanovo markirana (juli 1964) što donekle zbumjuje posjetioce.
2. Postoji nova osigurana staza Kokrško sedlo-Kalška Gora, te je tako ovaj, Cojzovoj kući najbliži vrh, postao još privlačniji. Staza vodi od kuće grebenom Kokrškog sedla do podnožja stijene Kalške Gore, te odmah ulazi u stijenu. Penjački put kroz stijenu nije markiran, ali je dobro osiguran. Bez osiguranja bio bi to penjački smjer, uglavnom drugog stupnja. Put je zanimljivo izveden, najvećim dijelom kroz čistu stijenu, te pruža vrlo ugodan doživljaj slobodnog penjanja. Stijena je donekle krušljiva, pa treba paziti da se ne ruši kamenje na niže dijelove staze. Staza izlazi na greben Kalške Gore oko 50 m desno od vrha, koji se diže izravno od sedla (čovuljak). Od kuće do izlaza na greben potrebno je oko $\frac{3}{4}$ sata uspona.
3. Nemarkirana, ali jasno vidljiva, staza po grebenu Kalške gore, spaja izlaz nove osigurane staze sa izlazom stare staze od Kokrškog sedla, koja vodi od završetka grebena sedla preko sipara uz podnožje stijene, te izlazi jednim lakšim, samo djelomično osiguranim smjerom, na greben Kalške gore. Prijelaz po grebenu koji spaja izlaze obiju staza traje oko 10 minuta.
4. Od mjesta gdje se spajaju izlaz stare staze i prijelaz od izlaza nove staze po grebenu, vodi jedna staza lijevo nizbrdo na Kalce, a druga (novija, nema je na karti), grebenom Kalške gore do škrbine između Kalške gore i Kalškog Grebena. Ta nova staza obilazi škrbinu priječenjem stijena, izlazi osiguranim smjerom ponovno na greben i vodi prvo grebenom, a onda po polustjenovitoj padini na vrh Kalškog grebena.

PROBLEMI PLANINARSTVA NA BEOGRADSKOM UNIVERZITETU

U beogradskom studentskom glasilu »Student« od 17. studenoga ove godine izšao je članak M. Jelića o problemima planinarske organizacije na beogradskom univerzitetu pod naslovom »Za integraciju planinara« u kojem se kaže:

Pogledamo li kakve su rezultate postigla planinarska društva na beogradskom univerzitetu, uočit ćemo da malo najnji opravdavaju svoje postojanje. Rasjepkanost, nedovoljno sredstava, objekata i rekvizita, to su odlike svih društava. Nedavno je jedno planinarsko društvo pokrenulo zanimljivu inicijativu. Međutim, ostala je nisu prihvatile ili se predomišljaju. Riječ je o društvu »Rtanj« koje je ozbilnjim radom sazidalo dom na Kopaoniku i to ne samo za svoje članove već za sve beogradске studente.

»Rtanj« predlaže da se integriraju (ako tako možemo da kažemo) sva univerzitetska planinarska društva. Svako ima po nešto što drugima nedostaje i tako dopunjena moći će bolje djelovati. Samim tim smanjio bi se broj članova uprave, a sredstva dobijena od univerzitetskog odbora i dekanata sigurno da bi se racionalnije koristila i usmjeravala samo na najpotrebnije rekvizite.

Ako su integracije u privredi pokazale dobre rezultate, zašto ne bi i u oblasti rekreacije to bilo učinjeno? Inicijativa postoji; postoji opravdanje; još treba da se čuju i ostala planinarska društva pri fakultetima, koja životare. Zar ne bi bilo bolje da jedno društvo radi punom parom za sve studente, nego da pojedina životare.

SRPSKO PLANINARSTVO U 1964. GODINI

U beogradskom »Ekspresu« od 3. listopada ove godine objavljen je intervju sa sekretarom Planinarskog saveza Srbije, Mirkom Stojičevićem, koji je vodio V. Novaković. U tom razgovoru bilo je riječi o problemima, uspjesima i planovima planinarske organizacije u Srbiji. Na pitanje o uspjesima planinara u Srbiji u toku ove godine, sekretar je izjavio:

»Ova godina je bila najplodnija od svih ranijih, kako po broju izvedenih akcija, tako i po broju učesnika u njima. Planinarstvo je u Srbiji počelo da stiče veliki broj oduševljenih pristalica i to nas posebno raduje. Od zime na ovamo, počev od »Pohoda mladosti« 25. svibnja, »Tragom Jastrebačkog partizanskog odreda«, u kojem je učestvovalo preko 350 planinara, do danas održan je čitav niz zapaženih sletova, uspona i drugih manifestacija. Značajno je bilo »Republičko takmičenje« na Prokletijama, usponi na Kamniške i Julisce Alpe i druge naše planine, kao i veliki i u svijetu priznati uspjesi naših speleologa u istočnoj Srbiji i u Sandžaku.«

Na pitanje, koji su najveći uspjesi srpskih planinara u inozemstvu, sekretar je odgovorio:

»To je prije svega uspon preko grebena Užbe na Kavkazu, koji spada u svjetska dostignuća u alpinizmu. Zatim uspon na Mont Blanc, Monte Rosu, Grossglockner, na austrijske, švicarske i talijanske Alpe, osvajanje Musale, vrha Balkana, uspjesi na Tatrama i kontakti sa čehoslovačkim planinarama itd. Sve ove akcije su imale veliki broj učesnika.«

Govoreći o problemima sa kojima se bori Planinarski savez Srbije, Mirko Stojičević je rekao:

»To su uglavnom materijalni problemi: Nemamo dovoljno sredstava za dalju egzistenciju. Naša takmičenja se odvijaju bez prisustva publike i mi sa te strane nemamo prihoda. Nerazumijevanje za naše potrebe, kao i nedovoljna saradnja nekih općina, su uglavnom kočnica daljem uspješnom razvitku planinarstva kod nas. Nešto malo sredstava dobijamo od komuna i općina koje shvaćaju značaj planinarstva i turizma, nešto od nekih poduzeća i sindikalnih organizacija, a ostatak od naše članarine i domova koji su u eksploataciji.«

Govoreći o planovima za budućnost, izjavio je predstavnik PSS, da će planinari Srbije u slijedećoj godini graditi veliki planinarski dom u Gornjačkoj klisuri i da će u tu svrhu biti organizirane planinarske radne brigade.

MRKOPALJ — TUK, NOVO ZÍMSKO PLANINARSKO SREDIŠTE

Već je odavna poznat prekrasan planinski kraj oko Mrkoplja u Gorskem kotaru. Tu se nalazi najviša planina Gorskog kotara Bjelolásica, pa poznate Bijele i Samarske stijene. Na zapadu od mjesta uzdiže se Burni Bitoraj i najljepši vidikovac u tom kraju, planina Viševica. Između jednog i drugog gorskog sklopa, a iznad samog Mrkoplja i zaselka Tuka, smjestio se Maj vrh i Celimbaša, gotovo goli gorski pašnjaci, zimi idealni skijaški tereni. Kako je opisani gorski kraj udaljen oko 8 kilometara od željezničke stanice Lokve, bio je dosada manje posjećivan, pa s tog razloga i zapostavljen. No, sada Mrkopalj veže asfaltirana cesta s magistralom Zagreb—Rijeka, pa je tako otpao razlog zapostavljanja. U selu Tuk, nedaleko Mrkoplja, Planinarski savez Hrvatske dobio je u vlasništvo veću zidanu zgradu, koju će preuređiti u planinarski dom sa 40 ležaja. Na brdo Celimbašu izgraditi će se sportska žičara, koja će osobito dobro doći skijašima da s lakoćom dođu do prekrasnih osunčanih zimskih terena. Mrkopalj s Tukom postat će ne samo planinarsko, već i zimsko sportsko središte, u kojem će za vrijeme zimskog školskog raspusta boraviti omladina iz Zagreba. Kako se Mrkopalj nalazi na nadmorskoj visini od preko 800 metara, a zaštićen je s juga planinama, snježne prilike su u cijelom kraju vrlo povoljne. Kraj oko Mrkoplja bogat je mlječnim proizvoda, pa je i to jedan od važnih uvjeta za boravak i oporavak gradske omladine.

MOTORIZIRANI PLANINARI

Automobili postaju svakodnevna potreba suvremenog čovjeka, pa je automobil prokrčio put i u planinarstvo. Ono što je nekad za planinara bilo veoma daleko, sada je postalo bliže. Dugi izleti na udaljene planine, koji su se do sada poduzimali samo za vrijeme višednevnih praznika ili godišnjih odmora, postali su nedjeljni izleti. Planinari automobilisti danas u jednom danu posjećuju Učku, Snježnik, Risnjak, Bitoraj, Viševicu, Bijele i Samarske stijene, Ličku Plješvicu, Psunj, Kalnik, Žumberačko gorje, a u dva dana prolaze sjevernim i srednjim Velebitom. Svi ti motorizirani planinari članovi su raznih planinarskih društava, posebno u Za-

grebu, pa se pokazala potreba da se uže povežu radi stvaranja zajedničkog programa i obilaska pojedinih planina.

PLANINARSKI CENTRI U MAKEDONIJI

Medu mnogim planinarskim centrima u Makedoniji svojim suvremenim uređenjem i prirodnim ljepotama posebno se izdvaja Šar planina sa Popovom Šapkonom, Ljubotenom i Jelakom, zatim Pelister iznad Bitole, Mavrovo na Bistri i Kruševo. Neki od ovih centara poznati su i izvan naših granica. Šar planina je najprivlačnija. Na njoj se djelomično i preko cijele godine zadrže snježne oaze, koje joj daju posebnu draž. Na ovom gorostasnom masivu podignuto je više planinarskih domova i drugih objekata za smještaj posjetilaca, čiji se broj naglo povećava iz godine u godinu. Planinarenje na Šar planinu stiče sve više pristalica zahvaljujući električnoj žičari, koja povezuje Tetovo i Popovu Šapku. Centralni dom na Popovoj Šapki, koji radi čitave godine, ima preko 200 ležaja sa potpunim ugostiteljskim komforom. Okolina je bogata šumom i pogodnim skijaškim terenima. Od doma na Popovoj Šapki mogu se praviti izleti do Titovog vrha, Belog i Crnog jezera, Ceripašina vrha, i do drugih mjeseta na Šarinom masivu. Planinarski dom na Jelaku ima 40 ležaja. Odatle se pruža lijep pogled na prema Titovom vrhu i čitavom masivu Šare. Lijepo je ureden i dom na Ljubotenu.

Baba planina sa vrhom Pelisterom iznad Bitole obiluje gustom borovom šumom i visokih jelama; tereni su veoma pogodni za smučanje. Najveći vrh na ovom planinskom masivu je Pelister (2601 m), a najveći i najljepši planinarski dom Kopanki nalazi se na 1610 m. Veliko jezero sa lijepim planinarskim domom nalazi se na 2180 m. Jezero je dugačko 300, a široko 200 metara i predstavlja veoma privlačan ambijent.

Kruševo je također poznati planinarsko-skijaški centar i ljetovalište. Ima komforan planinarski dom sa 100 ležaja i prihvatnu planinarsku kuću. U ljetnim mjesecima Kruševo je veliki rekreativni centar, a zimi se na njegovim terenima održavaju smučarska takmičenja. Okolina je bogata lovnom divljači.

Stvaranjem umjetnog jezera i izgradnjom hidroenergetskog sistema, Mavrovo je postalo jedan od najpoznatijih centra za rekreatiju, planinarstvo i sportski ribolov. U planu je izgradnja

žičare od Mavrova do smučarskih terena na planini Bistri.

Planinarski domovi nalaze se i na Kitki i Vodnu kod Skopja, Karadžići, Kožufu, Plačkovici, Babuni i još nekim planinama Makedonije.

IZVANREDNI USPJESI ZAGREBAČKIH ALPINISTKINJA

Talijanski novinar i alpinista Fulvio Campiotti iz Milana i ove je godine organizirao pohod žena alpinistkinja na Mont Blanc, najviši vrh Evrope, ali je prije uspona priredio naročiti uspon na drugi najviši vrh Alpa Monte Rosu. U navezu na taj vrh nalazile su se i dvije zagrebačke alpinistkinje: Dragica Pirc-Dada, član PD »Zagreb« i Dina Aringer, član PD »Priroda«. Ovaj navez od četiri člana svladao je teški uspon od 3 sata u jutro do 13 sati po podne. Novi snijeg te prijelaz preko ledenjaka predstavljali su glavne prepreke za vrijeme uspona po inače sunčanom danu. Na najviši vrh Dufour (4.633 m) zaboden je i jugoslavenska zastava. Spustivši se s Monte Rose naša alpinistkinja Dragica Pirc priključila se u Courmayeur skupini od deset talijanskih alpinistkinja, koje je Campiotti vodio na Mont Blanc. Vremenske prilike na Mont Blanu bile su tog dana nepovoljne, pa su alpinistkinje iz nekih drugih evropskih zemalja odustale od uspona. Navez Campiotti—Dragica Pirc stigao je prvi na vrh Mont Blanca uz veoma jak vjetar, ali vedro nebo, boreći se stalno s mokrim snijegom i pukotinama na lednjacima. Uspon je trajao od 2 sata u jutro do 14 sati.

Ovaj uspon 11 žena pod vodstvom Campiotti-a na Mont Blanc pod vrlo teškim uvjetima, opisao je Milanski »Corriere della Sera« koji među ostalim ističe, da je zagrebačka alpinistkinja Dragica Pirc »na brilljantni način« svladala sve teškoće kod uspona, i prva iz grupe stupila na »krov Evrope«. Potrebno je napomenuti, da su ove godine 52 osobe izgubile život na Mont Blanu!

OVOGODIŠNJA BILANSA SMRTNIH NESREĆA U ALPAMA

Sportski podvizi alpinista plaćeni su i prošle sezone brajnim žrtvama. U toku proljeća i ljeta izgubilo je živote u alpskim vrletima 334 planinara. Prošle godine poginulo ih je nešto manje: 240. Međutim ova godina još uvek nije dosegla rekordni broj smrtnih slučajeva

iz 1957. godine, koja se može smatrati katastrofalom: 385 smrtnih nesreća.

Od ovogodišnja 334 poginula najviše ih je stradalno u Švicarskoj: 95 (prema 45 prošle godine), zatim u Austriji (74 prema 73 lani), Italiji (76 prema 54), Francuskoj (55 prema 39) i u SR Njemačkoj (43 prema 29 u prethodnoj godini).

Stručnjaci smatraju da je tolikom broju pogibija kriva lažljivost i neuvježbanost penjača, a prije svega njihova manjkava tehnička oprema za uspone. Najčešći uzrok pogibiji je nagla promjena vremena, to jest pad temperature na mjestima do kojih spasavaci teško stižu. Osim neiskusnih amatera, ove je godine poginulo i nekoliko smrtnih »eksperimentatora« u stijeni.

OSVRT NA II. SAVJETOVANJE LIJEČNIKA GORSKE SLUŽBE SPASAVANJA

Dne 19. i 20. XII. ove godine održano je na Trebeviću kraj Sarajeva II. savjetovanje liječnika Gorske službe spašavanja. Prisutno je bilo oko 25 delegata iz svih naših republika.

Poslije svečanog otvaranja savjetovanja i uvodne riječi dra Ive Stojanovića, prešlo se na čitanje referata. Zapažen je bio referat dra Marijana Bervara »Zbrinjavanje mase povredenih u prvim kritičnim časovima poslije katastrofe«. Referent, poučen iskustvom nakon skopske katastrofe, iznio je neke nove koncepte o organizaciji kako zdravstvene, tako i drugih službi oko zbrinjavanja velikoga broja unesrećenih poslije katastrofe. Zanimljiv je bio i referat Prof. dra Janeza Milčinskog »Medicinsko-identifikacioni rad poslije katastrofe«. Poslije ovih referata razvila se živa diskusija o ulozi GSS-a i njenom uključivanju u akcije spašavanja nakon katastrofe, a na što se prethodni referenti nisu osvrnuli. Unatoč mnogim prijedlozima diskutanata, konkretnih zaključaka nije bilo.

Prvi dan savjetovanja završio se prikazivanjem vrlo lijepih dijapositiva sa ovogodišnjih jugoslavenskih ekspedicija na Kavkaz i Ande.

Idućeg dana održali su referate dr Andrej Borčić »Prva pomoć i spasavanje ispod lavina« i dr Jože Andlović »Transport povrijedenog u planini u svjetlu savremene medicinske doktrine«. Referenti su obradili mnoge probleme s kojima se susreće liječnik spasavac na terenu. Pri tom su demonstrirali i neke novosti u medicinskoj i tehničkoj opremi

kao prototip udaljene za imobilizaciju do njih ekstremiteta u savijenom položaju, kemijske termofore, lavinske sonde, a koreferenti i aparat za umjetno disanje »usta na usta«. Od slobodnih tema dr Jovo Vranić uspješno je obradio temu »Prevencija sinkope u planinama«.

Na kraju savjetovanja dr I. Stojanović zahvalio se domaćinima na gostoprivestvu i istakao važnost ovakvih sastanaka, koji bi se trebali održavati i ubuduće, jer problematika s kojom se susreće liječnik spasavalac na terenu je ogromna i raznolika i nije mogla biti sva obuhvaćena na dosadašnja dva savjetovanja.

Dr Božidar Petračić

NOVE MOGUĆNOSTI NA VELEŽU

Južno od Prenja nalazi se planina Velež. Ova u neku ruku specifična hercegovačka planina, rijetko je posjećivana, premda svaki planinar, koji se jednom popne na ovaj masiv, odlazi s nje s lijepim utiscima. Ono što Velež čini posebno zanimljivim, to je njegova sjeverna barijera. Taj, nekoliko kilometara dugački kamenit zid, visok nekoliko stotina metara, pruža rijetku impresivnu sliku. Strme litice gledane s Prenja, Bjelašnice, Treskavice ili Crvenja posebno su lijep prizor i uvijek će u posmatraču pobuditi želju da se uspne na tu planinu i da njenu ljepotu vidi izbliza.

Uspon na masiv Veleža, posebno sa njegove sjeverne strane, koja je uostalom i mnogo zanimljivija, ne bi trebalo da predstavlja baš takvu teškoću, kako to u prvi mah izgleda.

Kada se putnici na automobilskom drumu Sarajevo—Mostar nadu nedaleko od Mostara, tačnije u Bijelom Polju kod sela Potoci, trebaju skrenuti u lijevo na relativno dobar makadamski kolovoz. Tim putem, koji uglavnom služi za eksploraciju šumskih područja, lako se i za nepuni sat vožnje stiže do planinarskog doma na Rujištu.

Taj put vodi i dalje i sa većim brojem ogrankaka zalazi u predio između Prenja i Veleža, a djelomično i u njihove massive. Jedan takav odvojak dolazi gotovo neposredno pod sjevernu stijenu Veleža. Negdje na 12. kilometru od Rujišta na-

lazi se krajnja tačka tog puta, koji jednom svojom trećinom vodi kroz mješovitu bjelogoričnu i crnogoričnu šumu. To za mnoge predstavlja iznenadjenje, jer Velež posmatran izdaleka, sa Bjelašnice ili Treskavice, ostavlja utisak potpuno gole i sure kraške planine, gotovo bez vegetacije. Nasuprot tome, u podnožju se nalaze područja bogata šumom. Na kraju tog puta postoji mali odvojak prilično loše ceste, koja vodi na desno. Ipak, laganom i opreznom vožnjom može se svladati tih nekoliko stotina metara. No, to je preporučljivo samo za terenska vozila. I potpuno neочекivano, pred iznenadenjem promatračem ukazat će se mala šumska livada obrasla sočnom planinskog travom, a u desno na samom rubu šume simpatična lovačka kuća. To lijepo i prijatno mjesto zove se Poljice.

Sa druge strane iza šumskog pojasa uzdižu se gotovo na dohvrat ruke moćne visoke stijene sjeverne veleške barijere. Ovo je najpogodnije mjesto za poduzimanje kračih i dužih tura na Veležu. Svakako da treba voditi računa o tome da kroz stijene postoje samo dva prolaza gdje nije potrebna alpinistička oprema, te je stoga preporučljivo, da pojedinci i grupe koji prvi puta idu na put, podu sa poznavaocem ovih predjela, jer putevi nisu markirani. Kroz ove prolaze dolazi se na hrbat Veleža i na njegov vrh visok 1969 metara.

Sa alpinističkog stanovišta, sjeverna barijera Veleža je veoma zanimljiva, ali do sada gotovo posve neobradena. Stoga bi alpinistički odsjeci trebali predviđeti u svojim planovima rada i obradu sjeverne strane Veleža.

Dakle, poduzimanje izleta na Velež danas ne predstavlja poteškoću. Dapače, preko subote i nedjelje je sasvim moguć uspon planinarima iz Sarajeva i Mostara, razumljivo, samo automobilom ili autobusom. Najbolje je u subotu noći na Rujištu i rano ujutro krenuti na Poljice. Na taj način cito dan moći će se dobro iskoristiti. Obzirom da lovačka kuća nije uvijek otvorena, nije uputno na nju računati kao na prenoćište, posebno ne za veće grupe. Što se tiče posjednika automobila, za njih izlet na Velež danas zaista ne predstavlja veliku teškoću.

Drago Bozja

Sadržaj XVI godišta

ČLANCI

Beširović Uzeir:	Vučja noć na Crepoljskom	219
Beširović Uzeir:	Vučji dan na Vlahinji	220
Beširović Uzeir:	Tužni spomenik na Bjelašnici	78
Beširović Uzeir:	Susret u proljetnoj olui	113
Budisavljević Bude:	Kako je postalo Hrvatsko planinarsko društvo	5
Budisavljević Bude:	Na Bjelolasici 1864.	275
Čaušević H.:	Planinarske minijature	149
Čepelak Radovan:	Zaštитimo Veternicu!	37
Diemberger Kurt:	Veliki greben	24
Dolfi:	Kurt Diemberger	23
Duić Janko:	Velike planine	9
Duić Janko:	Kalin i Rudina	79
Gilić Stanko:	Bioč	15
Gilić Stanko:	Centralna skupina Bioča	19
Gilić Stanko:	Naš alpinizam danas	177
Gilić Stanko:	Trnovački Durmitor	83
Gilić Stanko:	Smjer »HPD 90« u zapadnoj stijeni Kleka	282
Gilić Stanko:	Naši alpinisti na Mont Blancu	264
Gušić prof. dr Branimir:	Brada u Prokletijama	49
Gušić prof. dr Branimir:	Manastir na Crnoj Rijeci	145
Husinec Željko:	Velika vatra na Kalniku	114
Hopić Mina:	Prvi puta na Vlašiću	100
Kahle Vesna:	Moj prvi »prvenstveni«	258
Kirigin Božidar:	Deset godina rada visinske meteorološke stanice na Zavižanu	133
Kordić Franjo:	Uredništvo »Naših planina«	99
Kostanjšek Marija:	Storen	199
Kovačević Radivoj:	Lenjin i planinarstvo	255
Kovačević Radivoj:	Cetrtdeset godina planinarstva u Vojvodini.	234
Lipovščak dr Ivo:	Klizanje zemljišta pod Plješivicom	184
Lipovščak dr Ivo:	Kajmakčalanska krajina	203
Lipovščak dr Ivo:	Osovčica	279
Livije:	Hanibalov prelaz preko Alpa	120
Macanović Hrvoje:	Pioniri, natjecajte se za »Planinarsku značku sposobnosti!«	131
Malinar Hrvoje:	Zelena pećina na Krbavskom polju	87
Marković Mirko:	Susret pod Velebitom	195
Milčetić Ivan:	Odoh u Trakošćan	29
Oštrić Vlado:	U dolini Čepelice	193
Oštrić Vlado:	Poraz u planini	71
Oštrić Vlado:	Sa Jalovca na Mangrt	109
Oštrić Vlado:	Na Nikoljoj glavi	22
Oštrić Vlado:	Neke novije staze u Kamniškim Alpama	282
Ott Ivo:	Veliki Snežnik	265
P. B.:	Pao posljednji osamtisućnjak	222
Pinter Robert:	Izlet iz Gospića na Svetu brdo	117
Poljak dr Željko:	Sunce u planini	87
Poljak dr Željko:	Sportaši i planinari — dva različita svijeta	137
Poljak dr Željko:	Rožanski kukovi	161
Poljak dr Željko:	Naši liječnici kao planinari	229
Poljak dr Željko:	Naši sveučilišni profesori kao planinari	247
Poturica dr Nada:	Naučno-planinarska ekspedicija na Mount Everest 1960—1961.	123
Pražić prof. dr Mihajlo:	»Manje poznate ljepote Plitvičkih jezera«	32
Pražić prof. dr Mihajlo:	Neki problemi Medvednice	225
Pražić prof. dr Mihajlo:	Hidrospeleološki problemi Krbavskog polja	128
Pražić prof dr Mihajlo:	Planinarenje u staroj dobi s medicinskog stanovišta	261

Pražić prof. dr Mihajlo: HTK »Sljeme« i Drago Paulić	105
Salkić Mehmed: Nevolje s Ličkom Plješivicom	241
Simonović dr Radivoj: Kod »Turaka« u Drežnici	211
Sindelić Đoko: »Ziheraši« i oni drugi	159
Skerl Božidar: Sjećanja sa Obruča	115
Špoljarić Branimir: VIII slet planinara Jugoslavije na Velebitu	183
Špoljarić Branimir: Moja prva akcija	35
Špoljarić Branimir: Ona i ja	188
Tabak Petar: Goga nije plakala	153
Vilman dr Stanislav: Najčešće greške u dijagnostici i prvoj pomoći kod nesreća u planinama	39
Uspon na Komove u 1841 godini	75
Alpinizam u Sovjetskom Savezu	93
Opet sjeća šume na Medvednici	95
Što se dogada na Šar-planini	97

IZ LITERATURE

»Planinski vestnik« 1962	41
»Speleolog« 1962—1963	140
Knjiga o određivanju bilja	140

Ispравак:

U članku »Centralna skupina Bioča« na stranici 21. u broju 1—2 omaškom je izostao slijedeći tekst u 5. retku odozdo: (V+, k) po pukotini do pod slijedeći veći prevjes (osig.). Prevjesom u lijevo (—VI, k) i dalje po zajedničkoj liniji.

Proširenje planinarskog doma na Vučjaku

Nastupom lijepog vremena, uoči VIII sleta planinara Jugoslavije, pristupilo se proširenju i preuređenju planinarskog doma na Vučjaku na Sjevernom Velebitu. Dom je bio malog kapaciteta i prilično ruiniran radi teških vremenskih nepogoda koje vladaju na Sjevernom Velebitu, tako da nije mogao zadovoljiti želje i potrebe planinara i turista.

Svi radovi na domu trebali su biti završeni još ove godine, ali uslijed nepovoljnih vremenskih prilika i teškoće oko transporta materijala, bit će završeni najvjerojatnije tek u mjesecu srpnju 1965. godine.

Proširenjem doma dobit će se velika i mala blagovaonica, kapacitet noćenja bit će povećan sa 20 kreveta na 34, a praonice i WC bit će smješteni u domu. Pristup u spavaonice neće više biti iz blagovaonice, nego direktno iz hodnika. Hidrometeorološka stanica koja se nalazi u domu bit će odvojena posebnim ulazom, koji će ujedno biti i zimski ulaz u dom. Ovo proširenje doma uvjetovat će i stalnog opskrbnika preko ljetne sezone, dok će dužnost čuvara van sezone vršiti i dalje službenici meteorološke stanice, tako da će dom biti otvoren preko cijele godine.

Do sada je za proširenje doma utrošeno preko 5 milijuna dinara, a za potpuno dovršenje i opremanje doma bit će potrebno još oko 3 milijuna dinara.

Do samog doma napravljen je i odvojak ceste, tako da je omogućen pristup domu i prevoznim sredstvima.

Ovim proširenjem, Sjeverni Velebit dobiva jedan lijepi objekt, koji svojim položajem omogućuje odlazak na kvalitetne zimske i ljetne ture i pohode, održavanje zimskih i ljetnih tečajeva, te skijašku aktivnost tokom 5 mjeseci.

A. N.

Čitajte i naručujte

•Planinski vestnik•
Glasilo planinske zveze Slovenije

Izlazi svaki mjesec

Godišnja pretplata 1200 dinara

Uredništvo i uprava

Planinska zveza Slovenije

Ljubljana, Dvoržakova 9